

## Gyermekek véleménye a háborúról.

Irta s az 1910. március 10-iki nyilvános gyermektanulmányi értekezleten előadta: **Máday István dr.**, főhadnagy.

Második s befejező közlemény.

### V.

Miután ismertettem a tanulóknak az öt kérdésre adott feleleteit, a következőkben megkísértem ezen feleleteknek lélektani méltatását és értékesítését.

Feltűnt nekem, hogy egy egész sereg tanuló ellentmond önmagának, amennyiben az egyes kérdésekre oly válaszokat adnak, melyek egymás mellett logikusan meg nem állhatnak. Pl. az egyik az általános kérdésre a háborúnak csupán rossz oldalait tudja felsorolni, a különös kérdésre mégis azt feleli, hogy kívánja a háborút. Egy másik elítéli a politikát az egyik válaszban, következő válaszát mégis politikai érvekkel támogatja. Legfuresább azonban, hogy sok esetben az indokolás egy csöppet sem illik hozzá az igen- vagy a nem-felelethez, sőt ellenkezőleg, lerontja a válasz értelmét. Világos, hogy az egyik a melegen érző szív nyilatkozata, a másik a hideg és talán még kissé homályos értelemé. És az értelem maga sem tökéletes, egységes hangszer, s ha az volna is, használat előtt mindenkor hangolni kellene. Sokkal bonyolódottabb is a szerkezete, mint minden egyéb hangszeré; alig van olyan hang, melyre nem tudna visszhangot adni (rezonálni); alig van inger, mely valami rezgést ki ne váltana benne. És minden ingerre más-más reakcióval felel. Csoda-e, ha a reakciók egymás közt nem adnak összhangot?

Kétségbe eshetnének egész kutatásunk eredményessége miatt, mert látjuk, hogy ugyanaz a kísérleti személy ugyanabban a percben két egymásnak ellentmondó választ ad, vagy ugyanegy kérdésre két különböző napon ad eltérő választ.

Nem marad más hátra, mint a statisztika vagyis a valószínűségi számítás. Többször intézzük ugyanahhoz a személyhez ugyanazt a kérdést, s a ritkábban előforduló válaszokat mint véletlent nem vesszük figyelembe. Vagy amint én is tettem, nagyobb számú kísérleti személlyel végezzük a kísérletet lehetőleg azonos föltételek alatt. Az eredmény annál megbízhatóbb lesz, minél egységesebb a kísérleti személyek csoportja, pl. ha egyforma nemű, egyforma korú, nemzetiségű, társadalmi osztályú, nevelésű és egyforma életmódot követő személyekkel kísérletezünk. Az én legegységesebb kísérleti csoportjaim a katonai iskolák voltak, amelyek egyszersmind nevelőintézetek, melyek növendékei hónapok óta alig érintkeztek a külvilággal, kivéve levél útján.

Mielőtt azonban hozzáfognék a talált egyformaságok, szabályszerűségek vizsgálatához, előbb az egyéni jellemnek feltűnőbb s mint látszik, általánosabb sajátosságával, a szabálytalansággal óhajtók foglalkozni. Kérdem tehát: mennyire törvényszerű a jellem szabálytalansága? Hol szabálytalan (amorf) az egyéni jellem s hol találunk kristályszerű formákat?

A válasz így szól: legritkábbak a homályos és ellentmondó nyilatkozatok a kicsinyeknél és azután a magasabb osztály néhány kiválóan tehetséges és éretteszű tanulójánál. Ez az eredmény meglehetősen egyezik az iskolán kívül tett tapasztalatokkal is. Eszerint a jellemképzésnek három fokát különböztetjük meg, mely fokok az életkor három fokának, a gyermek, az ifjú s a férfi korának felelnek meg; nevezük őket a *műveletlenség, a félműveltség s a műveltség fokának*. Azonosak e fokok azokkal, melyeket a névtelenség kérdésében állítottam össze. (A Gyermek, 6. füz. 339. l.)

Az első fokon, melyet a gyermek képvisel, a lelki történés még aránylag egyszerű és egyoldalú. A lélek egyhúrú hangszerhez vagy fuvolához hasonló, vagy a madár dalához, mely kellemes hangot ad, de összhangot adni nem tud. A dal ösztönszerűen, automatikus módon áll elő és dallama mindig egyforma. A gyermek szubjektive sem nem hazudik, sem igazat nem beszél, nem is ismeri még a kettő közti különbséget. A gyermek nem élvezi a szépet és a rút őt nem bántja, e két fogalom teljesen idegen előtte. A gyermek se nem jó, se nem gonosz: ártatlan, amint mondani szokás. Egyszóval: a gyermek még teljesen kívül áll azokon a fogalmi körökön,



amelyeket mi a normatív tudományok azaz a logika, ész-tika és étika nevével jelölünk, és ha mégis valami logikus dolgot mond vagy étikus dolgot cselekszik, akkor ez a mondat, ez a cselekedet époly kevéssé az ő sajátja, mint akár az apja cilindere vagy a nagyanyja pápaszeme, melyet játékból, utánzásból tesz föl.

A középső fokot egyelőre mellőzöm, hogy aztán helyét a másik kettő közt annál pontosabban határozhassam meg.

A harmadik, a legfelső fokot a kész férfi, a sokoldalú és tökéletes műveltségű ember foglalja el. Lelkét jól hangolt zongorához hasonlíthatjuk, melyen tulajdonosa szándékosan és tudatosan idézhet elő különféle dallamokat és összhangokat. A férfi logikusan gondolkodik, ész-tétikusan élvez és étikusan cselekszik; bár logikája, ész-tétikája és étikája egyéni s az általánosan elfogadottól különböző lehet. Míg a gyermek az ingerre reflexszerűen, tudat és választás nélkül, csak egy-félekép reagálhat és kénytelen reagálni, addig a férfi megejtett választás után, teljesen tudatosan reagál és reakcióját egyéni érdekeihez alkalmazza. Általában mondhatjuk, a tudatosság és a — persze csupán szubjektív — szándékosság vörös fonál-ként húzódik a férfi lelki életén végig.

A görögök a jellemet két elemre bontották: *éthoszra és pathoszra*. Az éthossal jelezték az ember *állandó*, valóban sajátját képező vonásait, a pathossal a *mulandó*, a felületes és *véletlen* tulajdonságokat foglalták össze. Ha egy ember dühében agyonütötte azt, aki megbántotta, akkor ez a pathosz, a hangulat ténye volt. Ugyanaz az ember érett megfontolás után ellenségének megbocsátott volna vagy elégtételt kívánt volna tőle; ha így cselekszik, akkor ez az ő éthosának, valódi jellemének nyilatkozása. Ime, megtaláltuk itt egyik okát a szabálytalanságnak, az ellenmondásoknak, melyek már szinte eltorlaszolták a megismeréshez vezető útunkat. Ha kérdést intéznek hozzám, mikor munkába merülve ülök asztalomnál, akkor sok megfontolás nélkül felelek igent vagy nemet, valószínűleg mást, mint amit teljes tudattal felelnék. Ahhoz tehát, hogy az éthosz működésbe lépjen, teljes nyugalom és tudatosság szükséges. Mert, hogy érett ítéletet alkothassunk, sok különböző fogalmat, képzetet kell összevetnünk, úgyszólván egész agyvelőnket ez egy cél szolgálá-tára kell mozgósítanunk.

*A gyermeknek éthosza nincs ; minden tette csak a pathosz kifolyása.* Megtetszik neki a holdvilág s máris kinyújtja utána a kezét. De hát hogyan lesz a gyermekből férfi ? Mikor járul a pathoszhoz az éthosz ?

Az ember fejlődése folyamán rendkívül gyámoltalan teremtés, mely mások segítségére szorúl; s épúgy amint a járást, az evést, a beszédet tanulnia kell, úgy kell a gondolkodást, érzést, cselekvést is tanulnia. A valódi jellem, az éthosz munkával és fáradsággal szerzett jószág, sok évi aktív és passzív gyakorlatnak gyümölcse. Az ifjúkor van a jellem kifejlesztésére rendelve; de hány ember van, aki félúton megáll és mily kevesen érik el a nevelés célját: a tökéletes, mindenoldalú, összhangos jellemképzést? Bátran állíthatjuk, hogy az ilyen jellem csupán gondolatban, mint ideál létezik, melyet ember soha el nem érhet: ezt a típust emberfelettinek, übermenschnek nevezhetnők. A hősök, a szentek és más nagy emberek megközelítették ezt a típust; minket többi embereket vígasztaljon a költő<sup>1)</sup> szava:

«Nem vagyok én jól kieszelt könyv: ember vagyok, kibem ellenmondás van.»

Hogy milyen az oly ember, akiben ellenmondás van, azt mutassa az ifjúnak, a félművelt embernek következő leírása, mely kissé túlozva van ugyan, de hiszen ez is csupán típusnak a képe akar lenni.

Ezen a (középső) fokon a lélek részint kintornához hasonlítható, amely sokféle hangot tartalmaz és összhangot is tud adni, de csupán korlátolt számú dalok közt enged választást, s a dalokat automatikusan, érzés nélkül, csupán külső okok válthatják ki; részint pedig elhangolt vagy olyan zongorához hasonlíthatjuk, melyen a tulajdonosa még játszani tanul: a tudatosság megvan, a hangok sokfélék, keletkezik néha összhang is, de rendszeren bizony csak hangzavart hallunk. A félműveltség is többféle lehet; vagy az ész van előre, az akarat azonban még gyöngé és nem képes a tudás kincseit felhasználni (jó zongora, rossz játékos); vagy pedig az akarat van jobban kifejlődve, de hiányzanak a helyes fogalmak (jó játé-

1) Meyer Konrád Ferdinánd: „Hutten's letzte Tage.“

Ich bin kein ausgeklügeltes Buch:

Ich bin ein Mensch mit seinem Widerspruch.



kos, elhangolt zongora); vagy végre a művelés teljesen passzive ment végbe, úgy hogy a lélek a felvett szellemi táplálékot fel nem dolgozta, magáévá nem tette, el nem sajátította; minden csak mechanikus módon tapad a lélekhez s nem vált organikus módon a lélek részévé; nem hallunk személyes, egyéni hangot («persönliche Note»), akár a kintornánál.

Az utóbbi, a kintorna-típus a legelterjedtebb; ehhez tartozik a csak ujságot olvasó emberek nagy része. De a felsorolt három típus nem meríti ki a félműveltek nagy birodalmát; van itt még igen sokfajta. A sokféle egyoldalúság és félszegség közt, mellyel itt találkozunk, különösen rút és elszomorító a koránérett vagy túlművelt típus. Rokonz az a kintorna-típussal, és csak abban különbözik tőle, hogy jóval tehetségesebb. 15 éves gyerekek, akik olvasták Schopenhauert és Nietzschet, akik Wilde-del és Shaw-val táplálkoznak, s a napilapok számára tárcákat szállítanak, többnyire el vannak rontva egész életükre — pedig mennyire vihették volna nem mindennapi tehetségükkel, ha csak egy kicsivel több türelmük lett volna! Hogy ez a típus nagyvárosokban igen gyakori, a budapesti s még inkább a bécsi tanulók válaszaibizonyítják. Észben itt nincs hiány, mindegyikük egy fél lexikon s egy egész ujságíró. Ellenmondás, következetlenség persze van halomszámra. Látnivaló, hogy mindegyiküknek csupán egy forró vágya van: valami újat mondani, olyat, amelyet a nagy tömeg nem mond. «Isten! hálát adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint egyéb emberek!» (Lukács 18, 11.) Én én vagyok. Én = egyéniség. Ha mindenki igazat beszél, akkor nekem hazudnom kell, hogy egyéni voltomat megőrizzem. És tényleg sikerül nekik, hogy másfajták legyenek. Már az írásuk is egyéni, azaz rút és olvashatatlan. Az ő céduláik sokkal gondatlanabbak, mint a 11 éves kicsinyekéi; ami inkább szándékosság kifolyása, mint a rendérzék hiányáé. Mindent zseniálisan vetnek oda; az olvasó csupa sörényes művészfőt képzel maga elé.

Még mást is találunk a nagyvárosiak válaszaiban: legnagyobb részük rideg egoista, aki mindent csak a saját egyéni szempontjából ítél meg; a közszellem, az altruizmus, a szociális lelkiismeret legtöbbjüknel hiányzik. Ezzel mintegy ellentétben a szüleik, úgylátszik túlérzékenyek: nagy csomó

elkényeztetett gyermek van köztük, akik persze csüggnék szülőiken. Néhányan csupán azért nem akarnának háborúba menni, hogy szüleiknek gondot ne okozzanak. Világos, hogy a fiúk hiú önteltségében a szülők is hibásak. Hol vannak a spártai, hol a japán anyák, akik restellenek a csatában elesett fiukért nyilvánosan egy könyvet is hullatni akkor, mikor a haza győzelmi ünnepet ül?!

A bécsi iskoláról még azt kell följegyezni, hogy tanulói, amennyire válaszaikból ítélhetni, a legműveltebbek, a legszellemesebbek, de egészség dolgában a leggyöngébbek; oly benyomást tesznek, mint akik sok bajt és nyomort láttak vagy éltek át.

Egészségteleneknek látszanak a budapesti fiúk is. De kedvező irányban ütnek el a bécsiektől, amennyiben az egészséges családi szellem bizonyos mértékben megvan bennük; nemcsak a szülő végtelen gondossága, hanem a gyermek jóindulata is nyilvánul szülei, testvérei és rokonai iránt.

Hatalmas fejlettségű a családi szellem a vidéki iskolában; s még néhány más érzelem, mely a fővárosaikból mintha kihalt volna: a becsület, szabadság és függetlenség érzése. E három fogalom a nagyvárosiaknál úgyszólván ismeretlen. Tudjuk, hogy a vidéki iskolában tapasztalható szabadságszeretet a magyar iskolákban ápolt hazafias szellem gyümölcse; miért nem terem ez meg a budapesti talajban is? Miért ismerik itt alig a «haza becsülete» fogalmát? Bizonyos, hogy ez nem az iskola, hanem a szülői ház s a város befolyása. Mindenestre tehát a vidéki iskola kapja a legegészségesebb emberanyagot.

A katonai intézetek növendékeiről mondhatom, hogy becsületérzésük, hazafias gondolkodásuk gyakran áradozó kifejezést ölt. Ami műveltségük fokát illeti, ebben a reáliskola, kisebb átlagos kora ellenére, meglehetősen felette áll a hadapródiskolának, sőt a budapesti reáliskola mögött semmivel sem marad el. A hadapródiskola ellenben még több akaratot, még több elszántságot mutat a katonai reáliskolánál is. Általában azt lehet mondani, hogy a katonai s a vidéki iskolák inkább az akaratot, az étikát, a civil s a nagyvárosi iskolák inkább az észet, a logikát képezik ki. Hasonlatunkhoz visszatérve s némi túlzással ezt úgy fejezhetjük ki, hogy a katonai s a vidéki iskolák jól megtanítják a fiúkat zongorázni, tekintet nélkül arra, hogy a zongora



jól van-e hangolva vagy rosszul; a civil- s a nagyvárosi iskolák meg arra tanítják őket, hogyan kell a zongorát szépen hangolni, tekintet nélkül arra, hogy aztán tudnak-e rajta játszani vagy nem. Nos: melyik a tökéletesebb módszer? Melyik hiányt könnyebb kiküszöbölni? Úgy hiszem, az első módszerét. A zongorát hamar meg lehet hangolni: a hiányzó tudást hamar pótolhatjuk; de zongorázni tanulni: akaratunkat kiképezni az életben már rá nem érünk.

## VI.

Az újabb neveléstani irodalom az akaratképzést jelöli meg a nevelés főcéljául. Akadnak ma már bölcselők (pl. Le Bon), akik kimondják azt, amit még tegnap nem volt szabad kimondani, hogy t. i. az olyan tudás, melyet az ember cselekvésében felhasználni, értékesíteni nem tud, nem csupán haszontalan, hanem egyenesen káros, amennyiben az embert hivatásszerű munkájában akadályozza, elégedetlenné és boldogtalaná teszi. A szellemi proletárság súlyos csapásként nehezedik az egész társadalomra. Pedig ez a proletárság nemcsak azokból áll, akiknek nincs állásuk; ide tartoznak azoknak az ezrei is, akiknek meggyőződése, hogy műveltségük foka szerint magasabb állást érdemelnének, mint amelyet tényleg betöltenek. Ezek az emberek boldogtalanok egész életükön át, és szuggesztió útján hivataltársaikat is megméltelyezik, úgy, hogy végül a legostobábbak is szellemi erejük kizsákmányolásáról panaszkodnak.

Tekintsük most az értelem egyoldalú kiképzését nem a társadalmi, hanem az egyéni, nem étikai, hanem ész-tétikai szempontból. Gondoljunk Strindberg «Nyílt tengeren» című regényének hősére, vagy Moser «Könyvtáros»-ára! Az utóbbi valóságos torzkép, maradjunk tehát az elsőnél. Borg Axel lángeszű természettudós, aki az emberiségnek nagy hasznára válhatnék; de utálja az embereket, gyűlöli hazáját. Fösvényhez hasonlít, aki egész életén át gyűjti az aranyat, de hasznát nem látja senki. Nem tudja kincsét kamatoztatni, nem tudja felváltani aprópénzre, pedig a nagy pénzt a nép el nem fogadja, mert nem is ismeri. Így aztán éhen hal mind a két fél. Olyan ez a lángész, mint egy szép, virágzó fa, mely azonban gyümölcsöt soha létre nem hoz. Krisztus így

szól: «Minden fa, mely jó gyümölcsöt nem terem, kivágatik és tűzre vettetik.» Ez az eljárás talán nem mindig igazságos, de annál biztosabban bekövetkezik.

Az emberi nem bizonyosan nem fényűzésből hozza létre a nagy tehetségeket, hanem azért, hogy ezek a faj fenntartásában hasznára legyenek. Haszontalan szervétől minden szervezet megvonja a táplálékot, úgy, hogy az elszárad és lehull. De hát hogyan jöhet létre olyan szerv, amely dolgozni nem akar? Hogy is jön létre minden szerv? Különböződés (differenciáció, specifikáció) útján. Ha ez a munkafelosztás túlságba megy, akkor keletkeznek haszontalan, élődszi szervek. Ha valaki a tudománynak és csakis a tudománynak akar élni, ha egy gondolatát, egy percét sem akarja családjának, barátainak, hazájának szentelni, akkor ezzel kizárja magát az emberi társadalomból, elveszíti a világgal való kapcsolatot és végül beszélni is elfelejt. Csak tudós akar lenni, és egyszer csak azon veszi magát észre, hogy férfi voltában kételkednek az emberek. Bizony: férfi voltunkat is *akarnunk* kell, ha férfiak akarunk maradni.

A férfijellemnek pedig tartozéka az egoizmusnak, az önfentartás ösztönének némi korlátozása. A *férfi bátor*; a bátorság ősrégi, talán a legrégebb emberi erény. Strindberg tudósának azonban nincsen bátorsága, s ezt ő megvallja éppenúgy, mint néhány bécsi és budapesti tanuló, aki jellemének ezt a hiányát szégyen nélkül papírra vetette. És éppen ez a súlyedés jele. Férfiak vagy ifjak bármely csoportjában van egynéhány nyúl. De mindegyikük szégyent lát ebben s úgy tesz, hogy oroszlánnak tartásuk. S a képmutatóktól várhatunk áldozatot. Mit várhatunk azonban oly férfiktól, akik a bátorságot már 15 éves korukban nem tartották kötelezőnek? Lehet-e ez emberekre számítanunk bármily ügy érdekében is? Nincsenek-e végleg elveszve a köz számára?

A szülőkre, a házi nevelésre törvényes befolyásunk nem lévén, az iskolába helyezzük minden reményünket: az iskolának kell helyrehoznia, amit a szülei ház elhibázott. Az iskola tehát ne elégedjék meg azzal, hogy mindenkinek annyi tudást ad, amennyire életpályáján szüksége lesz, hanem gondoskodjék az egész ember összhangos (harmonikus) neveléséről, első sorban pedig akarata képzéséről. Egyszóval:



az iskola ne oly intézet legyen, amely csak ismereteket terjeszt, hanem olyan, amely férfiakat nevel. Ezért a bécsi iskolának szükség esetén át kell alakúlnia angol, sőt spártai iskolává. Ily átalakuláshoz azonban meg kell adni a szükséges eszközöket és a hozzá illő környezetet.

Két követelést állítok itt fel, amely követelések ma talán túlzottaknak, sőt nevetségeseknek látszanak, de bizonyos, hogy egykor teljesülni fognak. Oly eszmék ezek, melyeket régen szívemen viseltem, mielőtt tanári pályára léptem volna. Annál nagyobb örömet okoz, hogy ma ugyanezt a két eszmét egy tanuló-ankét bírálatából, tehát egyenesen a gyakorlatból vezethetem le. Ime:

1. az iskolák katonás szervezettel bírijanak;
2. az iskolák a városokon kívül legyenek.

A katonás nevelés több irányban mülja felül a polgári nevelést. Először is a testi nevelésre csak ott fordítanak elegendő gondot; másodsor nevelik az akaratot, ami még nem jelenti az értelem elhanyagolását. Szóval a katonás nevelő-intézet egészséget és akaratot ad az ifjúnak, oly két javat, melyet egyéb iskolában csak kevesen szereznek meg.

S mi keresni valója van a gyermeknek a városban? Goethe<sup>1)</sup> így szól: «Ki a szabadba, ott a helyünk!» A város a legegészségtelenebb képzelhető tartózkodási hely; testi és lelki betegségek tenyészhelye; nyomor és bűn tanyája. A szemünk elé tóduló ezer káprázatos kép elhomályosítja képzeletünk halványabb vonásait; s az utca pokoli lármája elnyeli gondolatunk halk beszédét. A város az üzleti s a politikai élet érdekeit szolgálja és nem arra való, hogy lakjék benne az ember. Ki alszik szívesen üzleti vagy hivatalos helyiségben? Pedig a város nem más, mint egy nagy iroda. Nemcsak a gyermekeket, hanem a nőket is ki kellene telepíteni a városból; a családnak egyszersmindenkorra vidékre kell költöznie, ha létjogosultságát örökre elveszteni nem akarja.

Harmadik követelésül felállíthatnám még a *tanulók bennlakását az intézetben*. Rendkívül megkönnyítené ez az iskola nevelőmunkáját s biztosítaná a nevelés egységességét, mely kivált nemzeti szempontból volna kívánatos.

<sup>1)</sup> „Egmont.“

Csak az a kérdés már most, hogy a vidéki tartózkodás s a katonás szervezet hátrányai nem rontják-e le az előnyeket? A tanuló nem vesztené-e el a városi légkörrel és szabadságával együtt legdrágább jószágát, az *egyéniségét*? Az a kérdés: mi ér többet, mi ad nagyobb boldogságot: egészség, erős akarat és társadalmi (szociális) érzület, vagy: igen élesen kidomborított egyéniség? Azt hiszem, senki se fogja az utóbbit választani. Föltéve azonban, amit nem tagadok, hogy a művelődés, kivált pedig a művészet megkivánja a kidomborodó egyéniséget, még mindig fenmarad két kérdés megoldása. És pedig: 1. mely korban váljanak el egymástól a különböző irányban haladó egyéniségek? 2. ezt az elválasztást keresztül kell-e vinni az élet s a művelődés minden terén? Szükséges-e, hogy a jövőendő festőt már 6. életévétől kezdve festőnek képezzük? És: szükséges-e, hogy a festő az életmódjában, továbbá az étikai, társadalmi, jogi, természettudományi s egyéb kérdések megítélésében is alaposan különbözzék a nem-festőtől? Hasznos-e, ha, ami megesik, a költő nyilvánosan dicsekszik a maga tudatlanságával, — ha a zenész társaságban nem tudja, hogyan viselje magát, — s ha a színész minden szerződést, melyet maga kötött, megszeg?

Nekem szilárd meggyőződéseim, hogy a túlzott különbözőség ártalmas; semmi esetre sem lehet az iskola feladata, hogy azt érlelje. Sőt ellenkezőleg: az iskolának ellensúlyoznia kell a különböződést, mely ma már ijesztő arányokat ölt; *a nevelés* ne csak a munkafelosztást, hanem főképp *a munkaegyesítést tegye lehetővé*, amelyről a társadalom ma csak igen kevésé gondoskodik. Vagy hiszi valaki, hogy korunkban az egyén, ha csak tehetséggel van megáldva, könnyebben vagy akár csak épp oly könnyen érvényesül mint az ó- s a középkorban? Ellenkezőleg! Ma a tömegeké a hatalom: van népképviselő, néphadsereg, népegyetem, népszerű hangverseny — és sohasem volt Schiller mondása igazabb mint ma:

Immer strebe zum Ganzen, und kannst du selber kein Ganzes  
Werden, als dienendes Glied schliess' an ein Ganzes dich an.

(Mindig az egész legyen célod, s ha magad egészé nem lehetsz, akkor légy hasznos része egy egésznek.) De mi az



«egész»? — *Bizonyára egy fennálló szervezet, s nem egy még ezután alkotandó.* Hibás volt a nevelés, ha az ifjú, az iskolából kilépve, máris mindent, ami van, rossznak és túléltnek ítél, az államformát, az egyházat, a társadalmi és politikai csoportokat, a tudományos akadémiát, a nemzeti színházat s a műcsarnokot. Mert ha rossz mindaz, amit a múlt nemzedékek legjobbjai alkottak, hova fordítsa erejét az új nemzedék? Az ifjúság így felel erre a kérdésre: itt nincs számkra, modernekre hely — s kezét ölébe rakja. De ha azok életét vizsgáljuk, akik az emberiség fejlődésében a legnagyobb, ha nem is mindig a legjótékonyabb fordulatot idézték elő, akkor azt találjuk, hogy e nagy szellemek mindig kész, sőt régi szervezetekhez csatlakoztak. Napoleon a francia hadsereg tisztje volt, mielőtt a saját hadseregét megalkotta volna; Luther katolikus szerzetes volt, mielőtt a pápa ellen fellépett volna.

*A gyakorlatból, az életből erednek a hathatós reformok, és nem az iskolából.* Az iskola csak élesítse az értelmet, az ítéletet, szélesbítse a látókört, de ne termeljen egyoldalú pártebereket, csak-tudósokat, csak-művészeket. Kénytelen vagyok Ostwaldnak, aki az egyoldalú tehetség korai támogatását kívánja, részben ellenmondani. Ha minden egyes embernek csak egyféle tehetsége volna, ha mindenki csupán egy bizonyos hivatást tudna betölteni, akkor igaza volna Ostwaldnak. Tegyük fel, hogy egy gyermek harmadik évétől kezdve folyvást rajzol és rajzol: tehát festőt csinálunk belőle. Tudjuk azonban, hogy minden egyes jellem sok különböző fokban fejlett tehetségből van felépítve; azt is tudjuk, hogy a különféle ösztönök és tehetségek egymás után lépnek fel meghatározott sorrendben; hogy mindegyiküknek megvan a maga virágkora, amelyben képezni, gyakorolni kell, hogy gyümölcsözővé váljék, — másképp ismét elhervad. Ha már most az a gyermek, akit festőnek szántunk, 14 éves korában kiváló nyelvtehetséget, 16 éves korában pedig a logikai következtetés szokatlan fejlettségét árulja el: helyesen tettük-e, hogy a fiút csak rajzolni és festeni tanítottuk, s a nyelvtanulástól, a mennyiségtantól megkíméltük? Hiszem, hogy helytelenül.

A gyermek tökéletesen éretlen ember, aki képtelen életpályát választani. Ankétszerű kutatások azt mutatják, hogy az iskolás gyermekek legkedvesebb életpályája az évek során át

többször megváltozik; sőt a felnőttek közül is elegenden változtatnak pályát. Az iskola tehát ne egyoldalú, hanem ellenkezőleg, legalább a 16. életévig, sokoldalú, sőt mindenoldalú legyen. Ha igazán általános műveltséget adtunk az ifjaknak, akkor a magot a legtermékenyebb földbe vetettük, amelyen egyéniségek csak teremhetnek. Az egyéniséget magát azonban az élet napja és esője virágoztassa fel.<sup>1)</sup>

Végül még hadd szóljak egy szót az erős akaratról s a bátorságról. Van egy neveléstani irány, melyet főként az «Ethische Gesellschaft» támogat, s melyet én «humánus» iránynak neveznék. Nem kell a vér, nem kell a háború, nem kell az ostoba mese, sem a lovagkor dicsérete, sem a romantika. Nem akarok e helyen azzal a nagyszabású kérdéssel foglalkozni, hogy mennyiben egyezik a gyermek fejlődése az egész emberiség fejlődésével; csupán azért hivatkozom itt Häckel biogenetikai törvényére, mely ezt az egyezést kimondja, hogy egy tapasztalati tényt az elmélet szempontjából is megvilágítsak. A tény abban áll, hogy a 11. és 16. év közt levő fiúk, sőt a lányok is annyira harciasak, kalandra és küzdelemre vágyók, hogy nincs a világon olyan nevelő, aki ez ösztönt kiírta belőlük. Igaz ugyan, hogy manap a létért való küzdelmet főként gazdasági téren vívják; de azért az őseinktől öröklött küzdelmi ösztönre szükségünk van ma is, s oly gyermekek, kikben ez ösztönt elnyomjuk, gyámoltalanok lesznek s az élet küzdelmeiben elpusztulnak. Azért hadd játsszanak rúgólabdát, hadd verekedjenek, hadd olvassanak (módjával) indiánus- és rablóregényeket! Adjunk nekik kardot és puskát, ha kívánják! Az eszközökről vitatkozhatunk, de a fődolog: az, hogy a küzdelmi ösztönt ki kell képeznünk, megdönthetetlen igazság

<sup>1)</sup> Bizonyára megbocsátja a tudós író ama megjegyzésünket, hogy a sokoldalú képzés, az általános műveltség nem ellentétes az egyéniséggel. Valamint az egyoldalúság nem jelenti az egyéniséget, úgy a sokoldalúság nem jelenti az egyéniség megszűnését. Az egyéniségen valami egyebet értünk, kevésbé a lélek tartalmát, mint inkább alakját: a fizikai és lelki erők egyensúlyát. Egy hadvezérnek, kereskedőnek, a kézimunkásnak a lelki tartalma bizonyára igen különböző, egyéniségük mégis lehet közel azonos. Az erőknek ezen sajátos egyéni alakulata az, ami mind az egyénre magára, mind a társadalomra nézve igen becses. Ezen egyéni erők kifejlődését kell az iskolai oktatással is előmozdítani, nem pedig elnyomni, miként az mostan történik.



Társadalmi (szociális) nevelés csak úgy képzelhető, ha minden egyes ember helyt áll az összességért. Már a gyermek legyen kész életét a hazáért feláldozni. Nem csupán nevetség, hanem veszedelmes is az, hogy valaki, aki még maga sem több egy nagy semminél, magát öncélnak tekinti és így szól: nem látom be, miért áldozzam fel magam a közért. Minden jó nevelő tudja, hogy az életben semmi sem szükségesebb az áldozatkésztségnél. S azért jókor megtanítja a fiúkat, hogy Schiller<sup>1)</sup> szép mondását kövessék:

S ha életed soha latba nem veted, nem lesz tied a saját életed.

---

---

## Az ifjusági könyvtár hatása és némely kívánalmái.

Irta: **Büchler Hugó**, el. isk. tanító Nagybecskerekéről.

Alig alakul ki az iskola képe, úgy szeptember végén, már jönnek a felsőbb osztályok tanulói, fiuk-lányok, csapattól kérdezetni, türelmetlenkedve kérni:

«Mikor kapunk könyvtárat, tanító úr?»

Ezt mindig jó jelnek tekintem. Szeretnek olvasni. Bizony gyakran vagyok kénytelen őket a holnappal biztatni, mert október közepe előtt nem kezdem meg a könyvosztogatást. De nincsen szabály kivétel nélkül. Jön egy-két nebuló és a mamája vagy papája számára kér könyvet; no, ennek nem mondom, hogy «majd». Örülök, hogy a szülők is akarnak olvasni. Ezek rendszeren iparosok, vagy kisebbbrangu vasutasok: fűtők, kalauzok, géplakatosok.

A könyvtár tehát kedvelt intézmény. Igaz, hogy nem annyira kedvelt még, mint pl. a skandináv országokban, ahol majdnem minden földművesnek van házi könyvtára, de kezd szépen terjedni a kedveltsége. Csak ismertté kell azt tenni, tudnia kell a szülőknek, hogy van könyvtár és akkor falun-városban nagy kelendősége lesz. Örvendetes jelenség, hogy

---

1) „Wallenstein's Lager.“

némely szülő éppen szombati napon küldi fiát kis cédulával, hogy küldjek neki «valami történetet, vagy valamit a szabadságharcról». Ez tehát másnap, vasárnap nem a korcsmába fog menni, hanem otthon fog ülni és olvasni.

De nem arról akarok most referálni, mit és hogyan olvasnak a szülők, hanem arról, olvasnak-e a gyermekek és mit szeretnek, mit nem?

Erről lehet általános tételeket is felállítani és lehet beszélni különleges izlésről.

Legáltalánosabb szabály az, hogy: kivétel nélkül *minden gyermek olyan olvasmányokat kíván, amelyekben események, cselekvények vannak*. A cselekvés, a folytonos tevékenység: ez a gyermek lelki életének, belső énjének legsajátlagosabb vonása és talán kizárólagos jellege. Beszélgetés, tanítás, nevelés: mind csak úgy hatnak a gyermekre, ha cselekvéssel párosultak. A gyermek folytonosan cselekedni kíván, nyugodt perce talán soha sincs. Figyelmét minduntalan más ragadja meg és ha azt akarjuk, hogy felénk figyeljen, úgy olyannak kell lennie tanításunknak, hogy abban a cselekvés főszerepet játsszék. A legelvontabb, a legszárazabb dolgot, tanítási anyagot lehetőleg elbeszélő alakban, esemény, mese keretében, vagy tényleges cselekvés útján magyarázzuk: akkor okvetetlenül figyelmet, érdeklődést fogunk ébreszteni. Még a nagyobb fiuknál is, 10–11 éveseknél, sokkal jobban érünk célt, ha pl. a víz körútját a földön mese alakjában mondjuk el, mintha szárazon elmagyarázzuk a párolgást, a csapadékot, a folyó és álló vizeket stb. A Gáspár-féle olvasókönyvekben a «Miért?» című olvasmányoknak párjuk nincs. Ott egy kis hugomnak a neve «Miért?», mert ő minden természeti tüneménynél azt kérdezi, hogy miért? és a bátyja mese alakjában elmagyarázza neki az összes tüneményeket. A harmatcsepp elmondja, micsoda keserves szenvedéseken ment át, míg odáig érhetett, hogy gyémántként csillogjon az istenáldotta mezőn, mit kellett eltűrnie a patakban a mosónénik sulykolásától, a folyóban az ott uszkáló hajóktól, tutajoktól, a tengerben a sok ragadozó haltól, meg a halászoktól, sőt még a hajósok főző üstjébe is került, de onnan szerencsésen elpárolgott és sok uszkálás és hideglelés után végre idekerült.

Érdekessé lehet tenni még a chemiát is. A higany pl. feloldja az aranyat és ezüstöt. Száraz tétel. Ellenben mese



alakjában igen érdekes. Jancsinak volt egy kis ezüstcsónakja, abba beleült és ment csónakázni a tóra. Ebben a tóban nem volt víz, hanem higany, olyan, amilyent itt láttok a hőmérőben. Csónakázik, csónakázik, de lassan-lassan észreveszi, hogy csónakja mindig kisebb lesz és míg a partról Jóskával beszélget, hát a csónak eltűnt alatta. De milyen csoda történt vele? Nem is vette észre, hogy nincs csónakja, s mikor már megijedt, hogy az eltűnt és hogy ő most már el fog merülni, hát a Jóska a partról csak azt kiáltogatja neki: «Ne félj, Jancsi, nem fogsz elmerülni csónak nélkül sem, ha nem is tudsz úszni, csak vigyázz, hogy a szádba ne menjen a higany!» És csakugyan: Jancsi úgy járkal a higanytóban, mint a földön, pedig az mély. Persze vigyáz arra, hogy ne kóstonjon bele, mert az méreg.

A személyesítés is igen felkelti a gyermek figyelmét és alaposabbá teszi a tanítást. Így pl. a víznek a forrását úgy lehet feltüntetni, mintha a víz nem szeretné a nagy meleget, fészkelődik, izeg-mozog, nem fér a bőrébe, szeretne kiszaladni s ha nem engedik (nagy nyomás), akkor oldalt tör ki, vagy felröpíti az ellenséget; de ha engedik, akkor lassan-lassan eltűnik, az ember nem is látja, hogy hogyan és kineveti ott fent az embereket, hogy eltűnni engedték stb.

Az éghajlat különféleségét is egy-egy vándormadár szájába adott elbeszélés formájában lehet élénkebben és maradandóbb eredménnyel megmagyarázni.

Ilyen és hasonló ügyes hasonlatok, mesék, elbeszélések, de mindig cselekvés keretében tartott előadások rendkívül érdeklik a gyermekvilágot. És ilyen legyen a gyermek olvasmánya is.

Természetes, hogy legjobban szereti a gyermek a mesét. Gyermekmesét írni nehéz; olyat írni, amilyennek a mesének lennie kell, igen nehéz. A tündérmesék, a törpék és óriások, a boszorkányok és a szegény meg gazdag királyúrfiak meg kisasszonyok meséi ma már nem valók gyermek kezébe. A mai gyermeknek mesét kell adni *saját magáról*. A gyermek olvasson és hallgasson mesét a saját világából: egy igazi, létező világból, melynek alakjai köztük élnek, mozognak, cselekszenek; lehetnek azok jó vagy rossz emberek; gonoszok, tolvajok vagy derék legények, de igazi alakok legyenek; ne induljanak aranyhegy tetején forgó arany várat keresni és

ne induljon szegény Pista a gazdag király lányáért sárkány-nyal viaskodni, hanem menjen libát vagy tehenet őrizni és találkozzék ott valóságos emberekkel; menjen világba tarisznya nélkül, dolgozzék és térjen vissza mint kitanult, derék, művelt iparos vagy kereskedő; a leányok ne olvassanak tükörbe nézegető, gőgös királykisasszonyokról, hanem edénymosogató és háztartást vezető, takarékos, tisztaságszerető nénikről stb.

Kezdenek a gyermekek már leszokni a természetfölötti, a csodálatos, a lehetetlen történetkéik olvasásától. Már a III. osztály tanulói, kik ugyan majdnem kizárólag meséket kívánnak, meg is mondják, hogy nem olyan meséket akarnak, «ami nem lehet», hanem olyanokat, «ami igaz».

És e tekintetben maguk a gyermekek irányítják helyes útra a jelen gyermekirodalmat. Legujabban már el-eltűnnek a tündérmesék és ha vannak is oly mesék, melyeknek szereplői beszélni nem képes lények, azok személyesítői egy-egy emberi vonásnak. Az ilyenek érdekesek, jók és a célnak megfelelők. A madármesék, állatmesék, virágmesék nagyon kapósak és e könyveknek elnyűtt volta tanuskodik a kedveltségükről.

A nagyobbak is szeretik a mesét, de már szívesen olvasnak «okosabb» dolgot is, mint ők magukat kifejezik. Őket nem elégtik ki az ilyen apróságok, ők «nagy és vastag» könyvet akarnak. Ezzel azt akarják mondani, hogy egy összefüggő eseményt, elbeszélést akarnak olvasni. Az ifjusági irodalom e fajából is tudunk szép számmal igen sikerült műveket felmutatni. Micsoda örömmel olvassák például a lányok Tutsek Annának «Vidorka» és «Szélvész kisasszony» című regénykeit, Sz. Nogáll Janka «Pipiské»-jét, Gyarmathy Zsigánénak «Három leány regényét», Benedeknek «Uzoni Margit»-ját és «Katalin»-ját. Még csúfolják is egymást a lányok: «No hiszen, te Szélvész kisasszony, te már elrohansz és még nem is kaptál könyvet!»

És a «Szélvész kisasszony» néhányszor ismétlődő csúfolódás után leszokik a hebehurgyaságról és e leszokást Tutsek Annának köszönheti. Egy másik meg, örökké komoly arcával irigyen szemléli az örökké nevetgélő, vidám tekintetű társnőket és lassan-lassan az ő arca is fel-felderül és lesz belőle «Vidorka».



A fiuk — no, azok rajonganak a hőstörténetekért, kalandokért, az utazásokért. «Jelky András», «Rosszcsont Ferke kalandjai», «János vitéz», «A legvitézebb huszár», a «Hős fiuk», «Robinson», Verne munkái, «Három vitéz meg egy káplár», «Don Quichotte», «Az utolsó mohikán», «Egy hajó története», «Egy tutaj története», «Lázadó hajósnép», «A búrok magyar vitéze», «Benyovszky Móric», «Három pápai diák balatoni kalandozása», «Ujváry Miklós» stb. mind igen kedvelt olvasmányai a kis diákoknak.

És itt álljunk meg egy szóra. Van könyvtárunkban még több utazási könyv, de ezeket nem szeretik. A tanító ajánlja, kiemeli érdekességét, egy fiu el is fogadja, de az az egy sem olvassa el. Miért? Azért, mert tudományosan elvontan, túl magas irányban «utazik» az író. Stanley utazása pl. mily érdekes, mennyit lehetne belőle tanulni, de gyermekre, sőt ifjura nézve élvezhetetlen. Valljuk meg őszintén, mi felnőttek sem olvasunk szivesen száraz leírásokat, hogy várhatjuk ezt gyermektől? Meg aztán érteni is kell azt, amit olvasásra adunk. Unalmas dologgal ne kínozzuk a fejlődő gyermeket és ne vegyük el a kedvét az olvasástól. Az az egy fiu egy hét alatt már kiadta a jelszót az egész iskolában, hogy «ez a könyv nem szép» és az ilyen könyv 5 év múlva is szép, új maradt, holott másokat már kétszer kellett köttetni, kiselejtezni és másodpéldányokkal vagy újakkal pótolni.

Cselekvés, mozgás, élénkség legyen az ifjusági olvasmányok legfőbb kelléke! A gyermek szereti a természetet, a virágot, a fákat, a madarakat, a lepkét, bogarat, még a kövecskéket is meg-megnézegeti, de olvasni ezekről csak akkor szeret, ha a virág beszél hozzá, ha a pillangó incselkedik vele, ha a madárka cseveg. Így játszva szivesen tanulja meg a természet lényeit ismerni, mikor nem is tudja, hogy tanul. Figyelmét leköti a legcsekélyebb jelenség is, de csak úgy, ha azzal kapcsolatban valami *történik*.

Ez magyarázza meg a Mackó úr páratlan elterjedését. Nálunk kezdetben csak 3 kötet volt ezekből a Mackó-utazásokból, ma már tíz van, de mind a tíz meglehetősen rongyos már. Kapkodják. Pedig ez a könyv földrajztermészettudomány tulajdonképen. Igen, de hogy milyen formában, ezt nem kell fejtegetnem, ismeri azokat mindenki.

Ilyeneknek kellene lenniök az *ismeretterjesztő* műveknek.

Ismereteket nyújtsanak cselekvések keretében és — ami nem megvetendő — lehetőleg tréfás hangban.

Nagyon jól ismerte Rousseau Emiljének a lelkét, midőn azt mondta, hogy annak egyedüli könyve a Robinson legyen. Hát igen, a Robinsont is rendkívül szeretik a fiuk, de a Mackó urat a leányok is. Ez az igazi induktív módszerrel való tanítvaszórakoztatás és szórakoztató-tanítás.

Ellenben ma is használatlanúl hevernek azok az olvasmányok, melyek csak közlik az ismereteket, még ha képekkel vannak is diszítve, de nem cselekedtetnek semmit.

A történeti művekkel is úgy vagyunk. Maga a történelem, az élet mestere, csak nekünk felnőtteknek tanulságos, érdekes, hasznos. A gyermek az oknyomozást nem érti, de nincs is arra szüksége; az események száraz halmaza szintén nem neki való. Egy-egy kor vagy történeti hős tudományos jellemzése, mélyreható, kutató, lélekrajzokkal telt stílusban: lehet kiváló történeti mű, de nem lehet gyermekolvasmány. Ehez első sorban élénkség, könnyed forma szükséges. E két kellék pedig a «Történelmi Könyvtár» füzeteiben, melyek szintén könyvtárunkba lettek bevéve, nincsenek meg. Nem is olvassák a gyermekek. Ellenben Benedek és Gaál történeti könyvecskéit kézzől-kézre adogatják. Különösen ki kell itt emelni Benedeknek «Magyar mese és mondavilág» c. gyűjteményét, melynek hatása és kelendősége óriási.

Sajnosan kell tapasztalnunk, hogy a legkedvesebb történeti tárgy, a magyar szabadságharc, még igen kevés ifjúsági műben található meg. Pedig folytonosan kívánják a gyermekek, februártól kezdve meg épenséggel annyian, hogy a legjobb akarat mellett sem teljesíthető félannynak a kívánsága sem. A szabadságharc teljes feldolgozása pedig csak az egyetlen Gracza-féle műben van meg («Talpra magyar!») Rákosinak «Hős fiúk» c. könyve a legkeresettebb, a «Korhadt fakeresztek» azonban, amilyen szívetfacsaró a felnőtteknek, megérdemelné, hogy könnyebb formába átdolgozva a kisebb tanulók is élvezzék.

Nagy szolgálatot tenne a gyermekirodalomnak az, aki a nehezebb stílusban írt történeti műveket, melyek különben igen jók, csak gyermeknek magasak, átdolgozná a gyermekek számára. De még nagyobb szolgálatot tenne az, aki a magyar klasszikusokat dolgozná át a kis ifjúság számára.



Arany János, Jókai, Kisfaludy Károly stb. mind nagy alkotásokat adtak, de nem gyermekek számára irtak. Pedig ideje volna, hogy a klasszikusok szeretetét is bevigyük az elemi iskolába; de nem lehet abban a formában, melyben ma vannak; egyrészt nem valók oda, másrészt nem érthetők. Jókai «Uj földesura» pl. a legjobb regény, de gyermeknek az eredeti alakban nem adható. Eötvös József elbeszéléseit is nagyon szépen lehet átdolgozni gyermekolvasmánnyá; Eötvösnek bölcselkedő stílusa a kis agynak magas, Jókai novellái, Kisfaludy Károly színművei, Jósika «II. Rákóczy Ferenc»-e, Mikes levelei, Vörösmarty kisebb eposzai mind átdolgozást várnak. Igaz, hogy — az átdolgozás által mintegy meghamisítjuk az eredetit, de hiszen nekünk felnőtteknek megmarad az eredeti is, az átdolgozásnak pedig nem szabad rossznak lennie — a gyermekvilág kedvéért. Ha átdolgozták az eredeti Robinsont legalább négyféleképen, ha a régi görög-római klasszikusokat átdolgozásban adhatják az ifjúság kezébe, miért ne lehetne a magyar remekműveket a gyermek szellemének megfelelő módon vagy legalább is népies formában terjeszteni?

Bebizonyított tény, hogy az ifjúsági könyvtárba beosztott magyar klasszikusok érintetlenül hevernek, hacsak némely «túlérett» kis lány nem olvassa csupa «nagylányosságból» és a kisebbek iránt való lenézésből Jókainak Uj földesurát és nem kéri a «Koronát szerelemért» című regénykét.

Még egy megszívlelendő tapasztalatot szereztem a könyvtári könyvek használatánál. A gyermekek túlnyomó része, a lányok is, nagyon szereti a harcias tárgyú, a hősokeket dicsőítő műveket. A nagy nemzeti hősokekről, akik a hazáért szívesen áldozták fel életüket és olyanokról is, akik kisebb érdekekért is készek voltak meghalni, mohósággal olvasnak. Jókai «Csataképeit» még olyan fiúk is kérték, akik azt még nem is érthetik (III. oszt.), csupán a cím tetszett nekik. Ha megkérdeztem tőlük, hogy mit akarnak olvasni? (— mindig megkérdezem, senki sem kap olyan könyvet, amelyet nem akar —), akkor elég sűrűn kaptam azt a választ, hogy: háborús történetet.

Olyan gyermek alig volt 4 év alatt, aki határozottan azt mondta volna, hogy: nem akarok háborúról olvasni! Olyan sem volt, aki Széchenyiről, Deákról vagy más nagyokról

kivánt volna olvasni, ha ugyan figyelmét nagynehezen rá nem terelték. A békésebb foglalkozásokat tárgyaló olvasmányok iránt *nincs érdeklődés*. Viszont igaz, hogy olvasmányaink között rendkívül kevés olyan van, mely az ipar, a kereskedelem, a földművelés, az államférfiúi bölcsesség, a művészet, a nagy találmányok, a *közjótékony*ság, az irodalom stb. szóval: a béke műveinek nagyjaival foglalkoznék.

Ezt pedig sajnosan nélkülözzük.

Ennek okát a történelem és az olvasmányok tárgyalásának tanításában találom. A történelmi iskolakönyvek még mindig harcok és királyok, hősök és küzdelmek felsorolásával vannak tele. Botond és Lehel, Attila és Kinizsi még mindig nagyobb bámulat tárgyai, mint pl. III. Béla, aki a hivatalos bíraskodást írásba kívánja foglalni, vagy mint II. Géza, aki telepítéseivel sokkal nagyobb hasznot áraszt az országra, mint ha tíz hódító hadjáratot győzelmesen végzett volna el. A török korszak nagy háborúi, kisebb csatározásai, várostromai részletességgel vannak elmondva, de arról sehol szó sincs, hogy pl. a fűrész, az óra, az ablak, az író toll mikor került az életbe és hogyan? de még arról is csak nagyon kevés történelmi (elemi isk.) könyv ad számot, hogy a könyvnyomtatást mikor találták fel és ki? De még a keresztes háborúk eredményeiről is csak negatív feleletet adnak, a pozitív eredményről vagy semmit vagy édes keveset.

És ilyenek a mai könyveink. Nincs könyvünk a leg-egyszerűbb ipari eszközök, házi tárgyak, gépek, fényüzési cikkek behozatalának, feltalálásának, fejlesztésének történetéről, és azokról a nagy emberekről, akik ilyenek útján az emberiséget egy csapással tovább viszik, mint a legnagyobb katonai lángész.

Ezeknek megbecsülése is már ideje volna. Az iparvilág szeretetét az egyetlen Zsolnay Vilmos képviseli, azt se igen olvassák.

Igen sajtóságos, hogy verseket kevesen szeretnek olvasni; e téren, nem csoda, a lányok vezetnek. Nagy vonzóereje van azonban itt is Petőfinek és csak ő utána következik Pósa bácsi és mások. A klasszikusok a legutolsó helyet foglalják el Némely fiú azonban annyira belemélyed a versek olvasásába, hogy sokat azokból önszorgalomból meg is tanul. Beszélgetni is szoktak egymás között a gyermekek olvasmá-



nyaikról; ilyenkor azon vitatkoznak, melyik a szebb, melyik ér többet. A költeményeket bírálni is szokták a komolyabak. Ilyen «bírálat» közben az egyik fitymálva emlegette Póását, a másik meg Petőfit. A sok «lebecsülésnek» az lett a csattanója, hogy az egyik 9 éves fiú azt merészelte mondani, hogy bizony ő is tud olyan verset csinálni, mint Pósa Lajos. Nosza, a másik nekihevül és kiböki: «Én is tudok olyan verset írni, mint Petőfi!» «Hát próbáld, te hencegő! Majd megmutatjuk a tanító úrnak, melyik lesz jobb!»

Másnap három versnek a birtokába jöttem. A Pósa-utánzó a következő, érzéssel teli versikét faragta:

*Hideg a tél.<sup>1)</sup>*

Egy kis cinke madár  
Ül a száraz ágon  
Búsan gondolkodik  
Beh de jó volt nyáron

Arra megy éppen  
A kis Bandika  
Oda szalad hozzá  
A kis Mariska  
Mind a ketten megsajnálták  
Mind a ketten megsiratták

S. F.

A Petőfi-rajongó ezt a verset hozta:

*Beteg az anyók.*

Elbeszélés (sic!)

Hétfőn disznót öltünk  
Az anyók ott mászkált köztünk  
Kedden már nem eszik  
Egész nap az ágyban fekszik  
Szerdán már jaj jaj jaj  
Az anyók kiabál nagy a baj  
Csütörtökön már nem fekszik  
Mint a farkas ugy eszik  
S szombaton már egészen  
A disznó ölésre van készen

K. P.

1) Eredeti helyesírással adom vissza e verseket.

Ráadásul kaptam még a következőt:

*Aprilis bolondja.*

Első ápriliskor a gyerekek  
 A husvétii ünnepekről beszélgettek  
 Kértek is már vörös tojást sok diót,  
 Nyulat cukrot mogyorót.  
 De egyszere ám  
 Itt az én Palikám  
 Első szava ez volt  
 De előbb valamit kigondolt  
 Nézétek a golja  
 Miljen hamar száll az istálora!  
 A gyerekek fölnezttek  
 De gólját észre sem vettek.  
 Enye te te vakond  
 Te áprilisi bolond!

K. P.

E csekélység is mutatja, hogy a gyermekekre bizonyos játékonny hatással van a könyvtár használata. De még elég sokan vannak olyanok, akik egyáltalában nem szeretnek olvasni, nemcsak a gyenge tanulók közül sokan, hanem a jók közül is. Nem érdekli őket semmi, nincsen türelmük, néha meg otthon hallják az olyan véleményt hogy a könyvolvasás hiábavaló idővesztegetés. Hát bizony szegény és nagy családú szülőknél az a fontosabb, hogy a gyermek is segítsen valamelyest a kenyérkeresésben, nem pedig hogy könyvecskéket olvasgasson. Ne is csodálkozunk ezen és ne is vegyük ezt rossz néven tőlük. Viszont más szülő szívesen olvas és szívesen látja, ha gyermeke szabad idejében kevesebbet hancurozik az utcán és többet néz valami képes könyvecskébe. Még a fejtörésben is segítségükre vannak a szülők a gyermekeknek. Az «Én Ujságom» és a «Jó Pajtás» talányai, rejtvényei sok fejtörést okoznak a kis fejeknek és mekkora a riadalom, ha egy-egy kis képrejtvény vagy szótalány megfejtése kikerül onnan! Kár, hogy a Népisk. Könyvtárat Intéző Bizottság nem vette be a gyermeklapokat is a könyvtárba beszerzendő művek közé.



## Az iskolai segélykönyvek.

Középiskoláinkban fennálló segélyegyletek minden év elején tankönyveket osztanak szét a szegénysorsú tanulók között. Hasonlóképpen a városi iskolákban is segélyezik a gyermekeket. A legnemesebb szándék vezérli iskoláinkat, de könnyen észrevehető, minő veszedelmes a segélyezés ezen módja.

Nézzük csak az eljárást a segélykönyvek körül. Egy-két szekrényben felhalmozva van 100—2000 könyv, amelyeket többnyire a jómódu tanulók ajándékoznak az iskolának, midőn a könyvekre már nincsen szükségük. Tehát már használt állapotban jutnak a segélyegyleti szekrénybe, ott régibb könyvek mellé kerülnek, magukkal hozva esetleg régi gazdájuk betegségének csiráit, meg port, piszkot. Azután a szekrényben társaik egyéb bacillusaival lépnek szoros érintkezésbe. Miután a nyári szünetben kellőkép végbement a folyamat, szeptemberben megkezdik 1—20-ig körutjukat. Juniusban azután meggazdagodva újabb bacillusokkal és újabb piszokkal, visszatérnek két hónapra pihenni az új körut előtt. Régóta helytelenítik e rendszert, amelyet lehetetlenné tesz az a körülmény is, hogy e kiadások elavulnak. E járványos időben újra fel kell hívni az illetékes hatóságok figyelmét e segélyegyletek működésére. El kell rendelni a segélyegyletek helyiségének a fertőtlenítését. A piszkos, elrongyolt könyveket tűzre kell hányni, a hiányokat pedig ujonnan vett példányokkal pótolni. A kiosztandó összes tankönyveket előzetesen fertőtleníteni kellene. A tanítók figyelmeztessék a növendékeket a régi könyvek lapozásánál az ujjak nyálazásának veszedelmére. Az év végén visszakerülő könyveket elrakni nem szabadna, míg nincsenek fertőtlenítve. Fel kell hívni a szülők figyelmét, hogy piszkos, régi könyveket ne vásároljanak és mindenestre használat előtt fertőtleníttessék.

Figyelmünket magukra vonják az iskolai kölcsönkönyvtárak is, amelyekben meg éppen 30—40 évig vannak könyvek használatban. Ezek csak alig valamivel veszélytelenebbek, mint a segélykönyvek.

Legsürgősebb feladat volna, az összes iskolákat, amelyekben ilyen könyvtárak vannak, fertőtlenítő készülékkel ellátni, amelyben esetleg csekély díjért az antiquariumokban

vásárolt könyveket is fertőzteleníteni lehetne. A szegény ember, aki nem vehet gyermekeinek új könyveket, megnyugvást találna és nem félne, hogy takarékoságával veszedelmet hoz gyermekére, viszont a tanár is nyugodt lélekkel adná kezébe a segélykönyvet, amelytől most szülő, tanár és gyermek egyaránt retteg.

Gyulai Aladár.

---

## A Clark-egyetemmel kapcsolatos gyermekintézet.

Írta: **Pekár Károly dr.**

Ezt a *Gyermekek Intézeté*-t a Clark-egyetem kurátorai 1909-ben szervezték. Az első intézmény volt ez *G. Stanley Hall* szerint, amely alakult a gyermekre vonatkozó tudományos ismereteink összegyűjtésére, terjesztésére és gyarapítására. Az ily irányú tevékenység egyáltalán az Egyesült Államokból indult ki s épp a Clark-egyetem (Worcester, Massachusetts) az ő jeles rektorával, Stanley Hall-lal az élén volt a középpontja, a góca e szellemi mozgalomnak. Ma már az egész művelt világon dolgoznak ez irányban. Minden művelt ország iparkodik kivenni részét az emberi művelődés e fontos ágából, a gyermektanulmányból. Az évenként megjelenő ily irányú kötetekből, füzetekből azonban most is nagyon soknak eredete a Clark-egyetemre visz vissza.

Igaz, hogy a gyermektanulmány elméleti tudományos művelését a németek, főleg *Preyer (Die Seele des Kindes)* kezdték s utánuk a franciák karolták fel, de a *gyakorlati gyermektanulmányozás* szülőföldje valóban Amerika, az Egyesült Államok és pedig a Clark-egyetem *G. Stanley Hall*-lal, kinek e téren való érdemei elévülhetetlenek maradnak mindenha.

A *Gyermekek Intézete* feladatait maga *G. Stanley Hall* a következő tizenkét pontban foglalta össze:<sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> *G. Stanley Hall: General outline of the new child study work at Clark University. The Pedagogical Seminary, 1910. 2.*



I. A *gyermekre vonatkozó irodalom gyűjtése*. Könyvtárt tartanak fenn s évenként 1895 óta bőséges és gondos bibliográfiát közölnek. Ha nem is kimerítő e könyvészeti jegyzék, de az irodalom javát felöleli. 1909 óta gyermekjóléti intézetek, egyesületek, társulatok jelentéseit, híradásait is gyűjtik, osztályozzák s hozzáférhetővé teszik. Ezek gyűjtésével Smith dr.-t bízták meg. Ezek hasznáról s a nagy arányú levelezésről Smith dr. jelentése szól. S e levelezésekből indulhat ki majdan az egyes szervezetek bizonyos egyetemes szerveződése.

II. A második feladat a *születésre* vonatkozó adatok gyűjtése és az e téren tapasztalható sok, a gyermek életére nézve káros befolyás, mint rossz házasság, rossz táplálás stb. korlátozása különféle gyakorlati fajfejlődésbeli, eugenetikusságból, társulatok, közlemények, lapok útján. Az emberiség legmélyebb érdekeiről van itt szó, mondja *G. Stanley Hall* és a társadalom alapfeltételéről.

III. Az *egészséget* és *betegséget* illetőleg első helyen áll a gyermekgondozás és az otthon egészségügye, utánuk jön az iskolaegészségügy<sup>1)</sup> az óvótól kezdve mindenik fokozaton végig, főleg ama kor tanulmányozása, mely leginkább van alávetve a járványos bajok ragadosságának, a gynecologia és pediatria idevonatkozó elvei, az egészségügyi nevelés, az egy éven aluli gyermekek feltűnő halandóságának ügye s a városi élet egészségtelen voltának kérdései, a világítás, fűtés, szellőzés egészségügyi és gazdasági kérdései főleg az iskolákban, a tuberkulózisos gyermekek ügye, a gyermekkor és az ifjúkor nemi fertőzései, az iskolák orvosi felügyelete,<sup>2)</sup> egészségügyi felszerelések gyűjtése múzeumban használat és tanítás céljából, az e téren sokféle statisztikai adatoknak gyűjtése. Idetartozik a dajkák, bábák minősítése és az egész tejkérdés.

1) Az iskolaegészségügy két legjobb kézikönyve:

*Burgerstein und Netolitzky: Handbuch der Schulhygiene.* Prag.

*Dr. R. Wehmer: Enzyklopädisches Handbuch der Schulhygiene.*

Leipzig und Wien, Pichler's Wittwe & Sohn.

Az amerikaiaknál: *Wm. H. Burnham: Outlines of School Hygiene.* The Ped. Sem. 1892. 2.

2) E téren az iskolaorvosi intézménnyel tudvalevőleg az egész művelt világot megelőzte Magyarország, ahol először alkalmazott az állam iskolaorvosokat.

IV. A gyermekintézet ügkörébe tartozik továbbá a *gyöngelékenységű, gyöngelmű*, szóval a *szubnormális* gyermekek ügye. Az összes gyermekeknek iskoláinkban, *G. Stanley Hall* szerint, legalább egy százaléka határozottan szubnormális. Okai: mirigydaganatok, fogromlás, szembaj, fülbaj néha eltávolíthatók, illetve megszüntethetők. Idetartoznak a gyöngelműek intézeteinek, vakok, siketnémák iskoláinak kérdései.

V. A gyermekintézet foglalkozik a *bűn* statisztikájával a fiatalságnál, a fiatalkori bűnösök törvényszékének, a le-tartóztatással, a kihallgatással, a javító-intézetek szervezésével, berendezésével és nevelése ügyével, a gyakorlati etika érdekes kérdésével, főleg az *okok* és a *megelőzés* tanulmányozásával, de magával az *erkölcsi* talpraállítással is, mint a franciák találóan mondják, a *«reeducatio»*-val (*r'éducation morale*).<sup>1)</sup>

VI. Idetartozik a *vétek* szemmeltartása, statisztikája főleg a nemi eltévelyedések, hibás, rossz szokások. A figyelem épp manapság fordult e gazdag és életbevágó lélektani tér felé, mint tudjuk, főleg a *Freud-iskola*<sup>2)</sup> keltette fel iránta a nagyobb érdeklődést.

VII. A gyermekintézet a tudomány szolgálatában is áll, mert ennek körébe tartozik a *gyermeknyelv-tudomány* művelése. Egész külön tudomány ez. Főleg Amerikában sok tanulmány jelent meg ez irányban, amelyek főleg a kis gyermekek szótárának összeállítását célozzák. A gyermeknyelv szótára nemcsak a nyelvtelenség fokozatos fejlődését mutatja, hanem a fogalmak rendszereinek fokozatos kiépítődését is. Ebbe az osztályba tartoznak tehát a következő kérdések: a gyermek szótára fokozatos gyarapodásának figyelemmel kísérése, főleg az egyes beszédrészek kifejlődése, a kiejtés fejlődése, a «gyermeknyelv» túlérvényesülése kezdetben, a modern nyelvek tanulásának gyakorlati pszichológiája, a fogalomalkotás, a gondolkodás fejlődése. E vizsgálódások a fonetikai és filológiai törvényekre is világot vetnek, sőt a nyelv ere-

<sup>1)</sup> *H. Lavrand: R'éducation physique et psychique.* Paris, Blond & Cie, 1909.

<sup>2)</sup> *Sigmund Freud: Zur Psychopathologie des Alltagslebens.* Berlin, 2. Aufl. 1907.

— *The origin and development of psychoanalysis.* Americ. Journ. of Psychology. 1910.



detének kérdéseire is; egyszersmind ez ismereteink előmozdítják a tanítás módszerének helyesebb alkalmazását a gyakorlati pedagógiában.

VIII. Nem kevésbé fontos elméleti és gyakorlati feladatul szolgálnak az *antropológiai* és *szociológiai* irányú kutatások, ú. m. a magasság, a súly gyarapodásának és egyéb méreteknek tanulmányozása s ezek útján az évszak, vidék, város, foglalkozás befolyásának megismerése, főleg az iskolai munka a gyermek képessége, munkabírása szempontjából. Sőt e téren már születése előtt is védelembe kell vennie a társadalomnak a gyermeket, hisz a törvény is már születése előtt is «élő»-nek tekinti őt, ügyelnünk kell az elszoktatás rendes korára, a fogzásra. Idetartozik a gyermekgondozás kérdésének a múltja.

IX. *Akísérleti didaktika*. E téren már sok kísérletet végeztek az egyes oktató módszerek értékének megítélésére s eredményeket is értek el. Tudjuk a németeknél *Lay*<sup>1)</sup>, *Meumann*<sup>2)</sup> és *Schulze*<sup>3)</sup> végeztek e téren alapvető munkát, a franciáknál *Binet*<sup>4)</sup>, de igen erős gyakorlati munkásság folyik e téren az amerikaiaknál is. Mind e kísérletek világot vetettek az olvasás, az írás mechanizmusára, éppúgy a számolás pszichológiájára is.

X. A gyermekintézet felöleli a *gyermekmunka* és az *ipari nevelés* ügyét is, amely kérdésekre csak újabban irányult a figyelem. Idetartozik a gyermekek időelőtti ipari alkalmazásának kérdése. E tekintetben is védelembe kell venni a gyermeket s teszi is ezt már az erre vonatkozó törvény. Viszont sok gyermek a lustaság áldozata lesz, azért igen

<sup>1)</sup> *Dr. W. A. Lay: Experimentelle Didaktik*. Wiesbaden, Otto Niemich, 1903.

— *Experimentelle Didaktik*. Natur und Geisteswelt. 224. Band. Leipzig, 1908.

<sup>2)</sup> *E. Meumann: Vorlesungen zur Einführung in die experimentelle Paedagogik*. I. II. Leipzig, 1907.

— *Über Ökonomie und Technik des Lernens*. Leipzig, 1903.

<sup>3)</sup> *Rudolf Schulze: Aus der Werkstatt der experimentellen Psychologie und Pädagogik*. 1909. Gazdagon illusztrálva.

<sup>4)</sup> *Alfred Binet: La suggestibilité*. Bibliothèque de pédagogie et de psychologie. Paris, Schleicher Frères, 1900.

— *Les idées modernes sur les enfants*. Bibliothèque de philosophie scientifique. Paris, Flammarion, 1909.

üdvös valami kézi ügyességet, kézműipart tanulnia. Idetartozik a *szlőjd* mindenféle ága, amelyek nagy mértékben fejlesztik, mint tudjuk, a formaérzékét, a szabatos geometriai felfogást.

XI. A gyermekintézet feladatai közé tartozik az *erkölcsi és vallásos nevelés* kérdéseinek tisztázása. Ezen a téren sok a teendő s tegyük hozzá, épp újabban irányult rá a figyelem erkölcsi nevelésünk hiányosságára. Mutatja ezt a sok újabban megjelenő erkölcsnevelésről szóló munka. Hiszen arra szoktunk vágyódni, ami nincs. *Wanting is not having*. Erre nézve épp az amerikaiak érdekes kísérleti kutatást is végeztek a gyermekek vallásáról, erkölcséről, véleményeiket, felfogásukat megvizsgálták, összegyűjtötték.<sup>1)</sup> A vallási nevelés haszna kérdése mellett idetartozik az amerikai vasárnapi iskola és a biblia-tanítás pedagógiai szerepének kérdése, mely újabban vetődött fel.

XII. A *pedagógiai múzeum*. Amerikában *Andrews dr.*<sup>2)</sup> ismertette: milyen pedagógiai múzeumok vannak Európában s mire képesek. A józan gyakorlatias gondolkodású amerikaiak kaptak a jó eszmén s most ők is megvalósítják, összegyűjtötték a tanítást illusztráló eszközöket: térképeket, olvasó, számoló mondásokat, földrajzi, történelmi képeket, nevelő játékokat, fizikai műszereket s előadásokor fel is használják pedagógiai demonstrálásra.

A *Gyermekek Intézete* ezen kívül *előadásokat* tart a gyermektanulmány mindegyik területéről s iparkodik az *elméleti tanulmányt kapcsolatba hozni a gyermekjólét gyakorlati mozgalmával*. Az előadások felhasználják a fenti illusztráló anyagot.

A főcél a *genetikus pszichológia kísérleti, tudományos munkáját a folyamatban levő gyermekjóléti mozgalom forrásává tenni*. Ez ennek az Intézetnek legfőbb, de egyszersmind legnehezebb feladata, de felette fontos és megoldása a legnagyobb mértékben jótékony hatású.

Célja az Intézetnek most egyelőre *minden társadalmi osztály, intézmény történetét vázolni* s így gazdag eredménye-

<sup>1)</sup> Csak legújabbán: *Daisy D. Brown* (Hartford School of Religions Pedagogy): *Young people's ideas of the value of Bible study*. The Pedagogical Seminary, 1910. 3.

<sup>2)</sup> *Benjamin R. Andrews: Museums of Education. Their History and Use*. New-York, 1908. Ismertetve: A Gyermek, 1910. 4.



ket nyerni a gyermektanulmány anyagául, amelyeket a kutatók feldolgozhatnak azután a kutatás egyes területein. A tudományos kutatókat kapcsolatba kell hozni a gyakorlat embe-  
reivel, a tudományt az élettel. Remélhető is, hogy ez irány-  
ban javulni fognak a viszonyok.

Ez Intézet munkásai leginkább örülnek a *Washingtoni Gyermek Irodája* megalapításának, mint nemzeti intézmény-  
nek, amelyben azonban a tudományos pedologia, hang-  
súlyozza *G. Stanley Hall*, kellően legyen képviselve. Ez intéz-  
mény főleg a gyermekmunka, a játéktér, a gyermekélet javít-  
ásának egyéb emberbaráti kérdéseivel foglalkozik, a fiatal-  
korúak bűnözésével stb. s így most távolabb áll a tudomány-  
tól. Közelebb kell kapcsolni hozzá. Ahogy teljesen külön áll,  
mondja *G. Stanley Hall*, az Amerikai Antropológiai Egyesület  
az Indián Irodától, pedig amaz kutatta fel az indiánok nyelv-  
vét, iparát, szervezetét, etnológiáját, úgy nem szabad külön  
állnia a pedológiának és a gyermekjólét ügyének. Igaza van.  
A kettőnek karöltve kell munkálkodnia a gyermekélet s  
ebben a nemzeti élet javára.

Örömmel említem meg, hogy nekünk, magyaroknak  
is megvan a speciális gyermekintézetünk, ez a *Gyermek-  
tanulmányi Múzeum*, amely most van szervezés alatt a  
Társadalmi Múzeum keretében. A Gyermektanulmányi Múzeum  
eredeti magyar gondolat s intézmény. Jó oldala és fölénye  
abban áll, hogy amikor a tudományt szolgálja, a nagy-  
közönség számára is megközelíthetővé teszi a gyerekekről  
gyűjtött adatokat. Tehát *közvetlen* társadalmi hatása is van  
A kettős feladatnak, a tudományosnak és népszerűnek ezen  
szerencsés találkozása kelti fel a külföld nagy érdeklődését  
ezen intézmény iránt. Kilátás van rá, hogy a Gyermek-  
tanulmányi Múzeum eszméje nemcsak hazánkban, hanem a  
külföldön is megteszi hódító körútját.

---

---

---

---

---

---

## KÖNYVISMERTETÉS

## Magyar művek.

**A képzőművészetek történeti és technikai kifejlődése.**

Irta: *Lyka Károly*. A «Műveltség Könyvtára» második sorozatának első kötete. Kacsóh: A zenefejlődés történetével együtt 24 K.

E hatalmas kötet a festészet, a szobrászat történeti és technikai kifejlődését tartalmazza. Önálló felfogással és új beosztással. Ugyanis Lyka nem szokásos műtörténetet írt, nem a művész életét, műveit, születési és egyéb évszámokkal tarkítva tárgyalja, sőt még csak nem is ismerteti a művészetek egyes problémáinak elméleteit, hanem mint maga írja rövid előszavában, a művészetek történetét úgy dolgozta fel, amint azok *természetszerűleg belekapcsolódnak* az általános emberi művelődés folyamataiba. Egyes művészeti irányok úttörőit és a művészet nagy géniuszeit ily módon jobban megértjük, mintha a régebbi műtörténet segítségével azok külső életének részleteivel ismerkednénk meg.

Ez a módszer a legtudományosabb módszer és erős próbára teszi az író tudását s annak kvalitását. De ezen módszer didaktikai értéke is nagy, amelyet ma, a társadalmi tanítás korában, kellő módon értékelni kell.

Lyka művét a művészet eredetének legvalószínűbb okán *A szükség*-en kezdi, mit *Az anyag*, a művészet anyaga követ. E két fejezetben egyben a művészet primitív korát tárgyalja. Ezeket követi *A stílus*, mely a művészetek görög és római korszakát; *A mebenás*, mely a középkort; *A művészet*, amelyben pedig a modern kort ismerteti. Ez utóbbit megelőzően tartalmaz dolgokat mond el a szerző *A művész*-ről, a festészet és a szobrászat irányairól.

Sajnálom, hogy Lyka könyvét bővebben nem ismertethetem, mert nagyon tanulságosnak tartom, különösen a Gyermektanulmányi Múzeum szempontjából. A primitív művészet tanulmányozása értékes szempontokat nyújt a gyermek kézimunkáinak elemzéséhez. A gyermek ugyanis, leszá-



mítva a fejlettebb viszonyokat, amelyekben ma él, a primitív népekkel körülbelül egy kulturális szinten van. Ezt különben a Gyermektanulmányi Múzeum demonstrálni is fogja, amikor a gyermek ösztönszerű kézimunkáit anyag és kor szerinti csoportosításban fogja bemutatni. Lyka könyve becses a gyermektanulmányozónak is Különösen aktuális ez nekünk most, amikor a gyermek ösztönszerű rajz- és kézimunkáinak gyűjtése országszerte folyamatban van.

Lyka könyvéről általában mondhatjuk: Régóta hiányt éreztük egy önálló műtörténeti munkának és sokáig vártunk annak eljövetelére. De Lyka Károly könyvét átolvasva mondhatjuk, hogy ha sokáig is, de nem hiába vártunk reá.

*Ballai Károly.*

**A gimnáziumi és reáliskolai oktatás egyesítése.** Irta *Garda Samu dr.* Budapest, Pfeifer Ferdinánd 1910.

Első megjegyzésünk, hogy a szerző ez aforisztikus javaslatgondolatainak nem megfelelő címet adott, először, mert több minden egyébről szól, másodsor, mert e kérdésre vonatkozó javaslatföredéke nem a gimnáziumi és reáliskolai oktatás egyesítését foglalja magában, hanem csak a nemzeti művelődés elemeiben mélyítettebb gimnáziumot javasol. Szerinte ugyanis meg kell elégednünk egy idegen nyelvvel «s ez a mi sorsunkban más, mint a német nem lehet», így elejti a reáliskola egyik főjellemvonását, a francia nyelv és irodalom alapján adott modern művelődés-kincset legalább alapjában, de elejteni látszik a reáliskola másik főjellemvonását is, a természetrajzi, kémiai, fizikai beható oktatást, az igazi reáliákat, a technikai, matematikai, geometriai ismeretek behatóbb tanításával együtt. Hisz az exakt tudományokat egy sorban jelenti ki kötelezőknek a négy alsó osztályban. Igaz, hogy a felső tagozatban azután ágazatot és pedig négyet javasol, tehát quadrifurcatiót, ami francia tanulmányainak hatására vall. Ezek pedig: a mostani görög és görögpótlós gimnázium, a francia-német és német nyelvű reáliskola; ezenkívül még két mellékágazat az exakt tudományokkal megtoldott gimnáziummal és a mai, ugyancsak exakt tudományokkal teljes reáliskolával. Az utóbbi mellékágazatok gyakorlati kivitele nem világos. Az exakt tárgyakat itt is csak megemlíti.

Nemzetiségi, vegyes ajkú vidéken külön középiskolai tanításterv készítendő, de nem mondja, hogy milyen, csak azt, hogy «a nemzeti magyar állam műveltségének célját» szolgálja. Ezt most vizsgálódásaiból kirekeszti. Külön tanításterv pedig ily vidéken nem látszik célszerűnek előttünk. Hisz a nemzetiségek még jobban ránk támadnak.

A nemzeti művelődés tanításának mélyítésére vonatkozó gondolatait mind aláírjuk, de ezek már elmondott s jórészt megvalósított gondolatok.

Az igazgatói állást külön minősítéshez kötendőnek tartja, de töredékes javaslata homályos. Hiszen csak egy gondolatforgács, egy úti élmény.

Az értesítőket céltalanoknak tartja, főleg táblázataikkal, statisztikáikkal. Ha tudná, hogy mi mindent vont le már az iskolaegészségügy, első sorban egyik főapostola: *Burgerstein* e táblázatok statisztikai adataiból, igen becseseknek tartaná ezeket.

Mind e kérdések behatóbb tárgyalást kívánnak, nem aforizmákat, gondolatforgácsokat. Kár, hogy a szerző ki nem dolgozta a benne hajtásnak indult gondolatcsirákat. Így csak kihajtott magok ezek, nem sudárba szökkenet fák. Mindenre idő kell és kitartás.

*Pekár Károly dr.*



## Külföldi művek.

**Aus der Werkstatt der experimentellen Psychologie und Pädagogik.** A kísérleti lélek- és neveléstan műhelyéből. Irta: *Rudolf Schulze*. II. változatlan kiadás. Lipcse 1909. Voigtländer kiadása. Ára — ?

A tudomány és művészet, hozzátehetjük az ipar és kereskedelem fokozatosabb emelkedésével mindjobban közeledünk a neveléstudomány klasszikus korába: a gyermektanulmány magaslata felé. Természetes, oda csak hosszas haladás végeztével érhetünk fel. Pedig a gyermektanulmány-nak, mint kulturális szükségnek elismerése és kívánása régebb keletű. Az úgynevezett «*Sturm und Drang*» írócsoportnak egyik jeles képviselője, *Wesel J. K.* ezt írja 1778-ban:



«Ezentúl hadd figyeljük meg alaposabban a gyermeklelkek helytelenségeit s betegségeit, s próbálkozzunk gyógyító szerrel küzdeni ellenök, az alkalmazott bevált gyógymódokat pedig jegyezzük fel, hogy azután a szükséges adatokkal szolgálhassunk a közönségnek a saját jólléte szempontjából.» Egy másik kitünőség, igazi szakember, a dessau-i filantropisták legtehetségesebb rendszeresítője, *Trapp E. K.* még biztosabb alapra építi az exakt pedagógia elveit. Egyik idevágó munkájában így nyilatkozik: «Vizsgálódásokat kell végeznünk a gyermek szellemi, erkölcsi és testi képességéről, nemkülönben a felhasznált időnek s erőnek a sikerhez való viszonyáról, még pedig valamennyi megfigyelhető területen, mivel főképp a módszerek tökéletesítését tudjuk elérni.» És csakugyan a kor leghölcsebb embere, *Kant*, üdvözölte ujjongva ezeknek a kísérleti iskoláknak szervezését. Ámde az elhintett kemény magnak vagy ötnegyed évszázadig kellett csiráznia, jóllehet hébe-korba ideig-óráig felboronálták, míg végre kellő alkalommal oly erővel sarjadozhatott, hogy immár mindenütt hozzáfoghatnak a régen megszántott termőföld áldást ígérő feldolgozásához. Ilynemű talajból került most a fennevezett termék is ki. A mű néhány hónap alatt két kiadást ért, mi a köztetszésnek csattanós jele. A világhírű *Wundt*, mint annak idején a Trappét *Kant*, így köszöntötte a szerzőt: «Jelesül értette, kép és leírás együttes módján még azt is bevezetni a kísérleti lélektanba, kinek nincs alkalmja saját szemlélete útján meggyőződhetni a lélektani és a neveléslélektani kísérletek alkalmazásáról. Lám, mennyire hasznos, ha az alaposan képzett pszichológus a tapasztalt pedagógussal egy személyben egyesül.»

Új csapásokon járó ilyfajta műnél persze ki van zárva, hogy ne keletkezzék ellentábor is. Ez jelentkezett is, még pedig *Lipmann Ottó* személyében, ki azzal támadja Schulzét, hogy profanizálni merészelte a tudományt. Teszik ezt főleg azért, mert a szerző feltűnő fontosságot tulajdonított fizikális eszközök szabatos tanulmányozásának, amivel mintegy elhanyagolta a lélektani területet. No de hát, ez volt is kifejezett célja, hogy eltérően a szokásos száraz egyoldalúságtól, lehetőleg egész népszerű formában megismertesse érdekes, értékes tárgyát. Mi részünkről nyíltan igazat adunk a szerző felfogásának, már csak abból az egyszerű okból is,

mert a gyermektanulmány egyik vezető elve, hogy maga köré tömörítse a nagyközönséget, tekintet nélkül bárkinek életpályájára vagy hivatására. Ennek pedig derekasan megfelelt szerző, aki előszava első mondatában elég hangosan hirdeti szándékát, melynek értelmében könyvét, vagyis a lélek- és neveléstan kísérleti módszerét szélesebb köröknek hozzáférhetővé tenni iparkodik. De hogy munkája mégis különb holmi vulgáris pszichológiánál, mutatja az, hogy követi általán az ismert szakművek rendszerét s hogy a beosztásra s terminológiára nézve *Wundt* rendszere szerint igazodik, amely főforrása mellett *Meumann* idetartozó dolgozataira hivatkozik.

Lehetetlen ezt a 18 íves nagynyolcadrétű és 314 ábrázattal bővült műnek új eszméktől duzzadó tartalmát bő részletezés nélkül méltóan ismertetni; de tán ez általános méltatás elárulja valahogyan nagy értékét. Valóban méltó rá, hogy némi rövidítéssel behozzák az összes tanítóképző-intézetekbe, ha tankönyvül nem, segédforrásul legalább a lélektan s a neveléstudomány oktatásához, amely ilyen vezérfonalak nélkül ma már aligha képes eleget tenni fenséges feladatának. Sőt egyenesen ajánlhatnám, hogy ezt a könyvet minden tanító ne csak olvassa (gondoskodni kell róla, hogy birtokába jusson a szegény vidéki tanító is), hanem alaposan tanulmányozza, mert hiszen ezt a neki való tanulmányt eddigelé semmiféle képzőben nem ismerték.

*Szidon G. Károly.*

**Einführung in die Lehre vom Bau und den Verrichtungen des Nervensystems.** Bevezetés az idegrendszer szerkezetének és működésének tanulmányába. Irta: *dr. Ludwig Edinger*. Leipzig F. C. W. Vogel. 1910. 190 lap. 160 kép. 6 M.

Kitűnő bevezető munka mindazok számára, akik pszichológiával, így gyermekpszichológiával is foglalkoznak. Az idegrendszer régi vizsgálója, e tudós professzor, most a Majnai Frankfurt Neurologiai Intézetének igazgatója, összes tudását az idegrendszer szerkezetéről és működéseiről összesűrítette e Bevezetőben, mely így kitűnő összefoglalása az idegrendszerre vonatkozó jelenlegi ismereteinknek.

Előadása is az életet adja, az élet ismertetésétől duzzad a régi anatómiai és fiziológiai száraz leírások helyett. Az élet-



től duzzad, mert az élet igaz ismeretét adja az idegrendszeret illetőleg.

S hozzá még 160 kép világosítja meg a 190 lapnyi szöveget. Pompás kiállítás. S felöleli azt a roppant haladását a tudománynak, amit néhány évtized alatt tett az idegrendszer megismerése terén. E kitűnő tájékoztató Bevezetőt jó lélekkel s melegen ajánlhatjuk minden pszichologusnak és gyermektanulmányozó pedologusnak, mert még aki tájékozva is van ez alapismeretekben, lépést fog iparkodni tartani a tudomány roppant haladásával e téren.

**Stories and Storytelling in Moral and Religions Training.** *Edward Porter St. John.* Boston, The Pilgrim Press, 1910. Történetek és történetmondás az erkölcsi és vallásos nevelésben.

Porter St. John könyve közérdekű, korszerű, hasznos, tömör előadású munka arról az amerikai közkönyvtárakban divatba jött történet-mondásról az ifjúságnak, amelynek célja egyrészt az olvasó kedvet felkelteni, másrészt mivel ez mindig bizonyos munkákra vonatkozólag történik, a könyvolvasást irányítani, helyes, hasznos mederbe terelni. Nagyon bevált, nagyon hasznos, gyümölcsöző eljárás.

No és ez új, divatossá vált, hasznos eljárásról igen jól tájékoztat s így épp kapóra jött Porter St. John e könyve. Elmondja, hogy mi a *történet* tulajdonképp, hogyan húzzunk legjobb hasznot idealizmusából, realizmusából. Beszél a jó történetek életrevaló, vitalis jellegéről. Azután bizonyos *műfogsokról* szól: hogyan lehet megtanulni a történetek elmondását. Majd a történet iránt való *érdeklődésről* beszél a gyermekkorban s később a serdülés korában, mint a történet hatalmának forrásáról és rámutat, hogy miben találhatjuk fel. Így kerek képet ad e tájékoztató munka e kérdéssről, amelyről a szerző eleget gondolkodott, eléggé gondosan olvasta az irodalmat is, valósággal idézi a szakirodalmat. Irodalmat is mellékel.

Jó tájékoztató tanulmány ez Amerikában született, divatossá lett, hasznosnak, gyümölcsözőnek bevált könyvtári intézményről, mely tanulmány további munkára serkent s mely intézmény nálunk is meghonosítandó példakép hívja ki figyelmünket.

**La Criminalité dans l'Adolescence.** Causes et remèdes d'un social actuel. A **fiatalkorú bűnösök.** Egy társadalmi baj okai és orvossága. Az erkölcsi és politikai tudományok akadémiája díjjal koszorúzta. Irta: *G. L. Duprat.* Paris. F. Alcan. 1909.

A bűnesetek létrejöttében két tényezőt különböztet meg a tudomány, a társadalmi környezetet és a bűnre hajlamos egyéni természetet. Sok vita folyt a kettő szerepének fontosságáról. Tagadni, háttérbe szorítani egyiknek fontosságát sem lehet. De, azt hisszük, kétségtelen tény, hogy ugyanazon társadalmi környezet másokban nem vált ki bűncselekedetet, tehát a főok mégis csak az *egyén bűnre való hajlamossága*, ami pedig mindig abnormális pszichikumra mutat. A bűnre nem hajlamos ugyanabban a társadalmi környezetben nem követ el bűncselekményt.

G. L. Duprat a francia tudományos akadémiától megkoszorúzott munkájában is «Az ifjukur bűnösségé»-ről azon a nézeten van, hogy fő tényező az egyéni hajlamosság, a társadalmi környezet szerepe másodrendű.

De az általános felfogás is e vélemény felé látszik hajolni, mert mind inkább kialakul a közvéleményben az a meggyőződés, hogy a fiatalkorú bűnösök bűnre hajlamos, abnormális pszichikumok, melyeknek *elkülönített, külön erős erkölcsi nevelés* szükséges s így külön e célra való javító iskolába küldik.

Anglia és az Egyesült Államok mentek e téren elől, de követi minden művelt állam. Törvényeket hoznak, hogy az államnak joga legyen kiragadni a veszedelmes szülői környezetből az ily fiatalkorú bűnösöket s elkülöníteni javító-intézetekbe, mert az államnak joga és kötelessége minden tagjából derék polgárt nevelni.

**Psicologia de la aptitud matematica del nino.** *Victor Mercante.* A gyermek matematikai képességéről. 392. lap, grafikonokkal és színnyomattal. Buenos-Ayres, Cabaut. 1904.

Mercante Victor a pszichológia és pedagógia tanára s igazgatója a Mercedes főiskolának Buenos-Ayresben. Könyve a gyermek matematikai képességéről különös figyelmet és dicséretet érdemel. Tiszta kísérleti pszichológia, tehát modern pedagógiai munka. Délamerika latin országai menten száza-



dos előítéletektől szabadon fejlesztik a kísérleti pszichológiának, ez új tudománynak aaptanításait. Mercante, mint pedagógiai iskolának vezetője, foglalkozik a kísérleti *pszichológia* pedagógiai alkalmazásával.

Az első kötet magával a matematikai képességgel foglalkozik. Azután jön a matematikai képesség fejlődésére vonatkozó kísérleti kutatás. 83 fiut s 134 leányt, 8–15 éveseket vizsgált meg egyenkint, mert nem híve a kollektív kísérleteknek. *A matematikai képesség fordított arányban van a reactio-idő tartamával.* A 13-ik év körül az emlékezetnek bizonyos fokozott tevékenységével találkozunk, aminek oka valószínűleg a serdülés befolyása. Valóságos *kollektív hypermuesiával* találkozunk. Később, már a 14-ik életévvel, az emlékezet tevékenysége alább hagy s helyette a teremtő képzelet és főleg az okoskodás fejlődik ki erősen.

A szakkutatónak igen érdekes és tanulságos felvilágosításokkal szolgál ez a könyv, mely, úgy hisszük, ezen a téren a legelső szakmunka s mint ilyet ajánljuk az illetők figyelmébe.

Pekár Károly dr.

---

## Gyermekirodalom.

Rovatvezető: Nógrádi László dr.

A Filléres könyvtár legújabb kötetei immár a háromszázadik számhoz közel járnak. A szerkesztője Pósa Lajos, a gyermekek Pósa bácsija, aki olyan jól érti a gyermek szavát, hogy minden, amit ír, versben, prózában, kedves a gyermeknek, mert Pósa bácsi nem olyan író ám, aki azt adja nekik, amit a felnőtteknek kicsinyesnek tart. Pósa hivatott gyermekíró. És itt meg kell egy kissé állapotodnunk, hogy bizonyos régi téves felfogással szembeszálljunk. Ez a régi téves felfogás nem vetett számot a gyermek lelkével s így a gyermek esztétikai felfogását sem ismerte. A gyermeket valósággal lekicsinyelte, mikor azt hitte, hogy a gyermek csak a fantasztikus mesevilágban találja örömét s ez elég esztétikai vágyainak kielégítésére. Igaz, hogy a gyermek szereti a csodálatost, gyönyörködik a mese hirtelen s váratlan fordulataiban, de esztétikai vágyait ez teljesen nem

elégíti ki. A gyermek benne él az élő életben s az élet hatalmas vizének járója ő is, a lelkében élő hatalmas tapasztalatszerző erőnél fogva mohón gyűjti mindazt, amit eléje vet az élet. Mohóbban, mint a felnőtt, mert a tapasztalatgyűjtés ösztöne, vágya benne zavartalanabbul működik, mint a felnőttben. Ha tehát a gyermek így az élő élet befolyása alatt áll, föltétlenül hatással kell lenni ennek esztétikai vágyaira is. A való keretein túl kalandozó mese, a hihetetlen, a csodás kedves mindenesetre, de ez nem minden. Tévednek tehát azok, akik azt hiszik, hogy minden jó a gyermeknek, amit a szabadjára eresztett, sokszor ostornyéllal hajtott fantázia lehány magáról. A gyermeklélek esztétikája épp oly értékes, mint a felnőtté a maga relatív vonatkozásában, ha nem is oly érett, oly mély s oly öntudatos, mint az embereké, de mindenesetre egy egészen önálló izlés világ ez, mely sokoldalú, változatos s esztétikai értelemben vett szépet kíván. Ismétlem esztétikai szépet s nem akármit, akármilyen tárgyat, akárhogy írva, akármint összetákolva. Még abban az esetben is, ha feltételezzük, hogy a gyermekben esztétikai vágyódás nincs, még akkor is a legválogatottabb, a legművészebb dolgokat kellene a gyermek kezébe adni, hogy lelkében a szép érzését, az esztétikai érdeklődést felkeltsük, neveljük.

A Pósa Lajos szerkesztésében megjelenő Filléres könyvtár könyvei arról tanuskodnak, hogy a szerkesztő megbecsüli a gyermeket és jó gyermekpsychologus, mert nemcsak azt tartja szem előtt, hogy amit a gyermeknek ad, művészi tekintetben legyen kifogástalan, hanem arra is törekszik, hogy a gyermek sokoldalú érdeklődését kielégítse, hogy valóban az élet sokféle változatát tárja elébe olyan vetített képekben, melyek az ő lelki világának, szellemi fejlettségének megfelelnek s melyek alkalmasak arra, hogy a gyermekben sokféle érdeklődést keltsenek. A könyvek tartalma igen változatos, hol szórakoztató, hol tanulságos, egyik versben, a másik prózában, egyikben a nagyváros, másokban a falu élete jelenik meg, különböző egyének, emberek, állatok s vidékek vonulnak el a könyvek során a gyermek lelke előtt s a képek ezen változatos sora míg elszórakoztatja, elgyönyörködteti, azalatt sok hasznos és rá nézve értékes ismeretet, tapasztalatot is rak le, sok új érzést és gondolatot kelt fel. Kicsi és nagy megtalálja a maga lelki táplálékát.



Örülünk, hogy a Filléres könyvtár legújabb köteteiről általában azt mondhatjuk, hogy a gyermeknek a legjobb szellemi táplálékot adja. Az egyik könyv a gyerekek kedves tekintetes úráról szól, **Mackóról s a vendégeiről**. A jó mackó, aki egész földesúri kúriát tart fenn, a maga nyílt őszinte jellemével akár egy régi szabású magyar tekintetes úr. Horkantó sógor képe mása nemkülönben megtalálható a nép között. A két medve amellet, hogy «állítólag» hű festése a medvék nemzetségének, még emberileg is élő alak. Ugyanilyen a Róka Miska rajza is, no és az állatseregletből elszabadult vén oroszlán ő felsége is pompás karrikatúra, aki vakon hisz Róka Miskának, a tányérnyaló főudvarmesternek, ez lesz a veszte. A mese különösen a vége felé vesz erős lendületet, az egész annyira fordulatós, színes és eleven, hogy a kis olvasók érdeklődését mindenestre ki fogja elégíteni. *Sebők Zsigmond* kitűnő talentuma valósággal népszerűvé tette már Mackó urat. A Mackó úr és vendégei egyik legjava alkotása a Mackó könyveknek. Igen szépek és sikerültek a képek is. No és, gyermekekről lévén szó, dicsérjük a könyv betűit is, mert a gyermeknél ez is fontos. Az öreg betűs könyvet szivesebben olvassák, mint a kis betűt. Még egyet kell nagy dicsérettel kiemelnünk e könyvnél s ez a stílusa. Szép, tiszta, élénk és kifogástalanul magyaros.

Míg a *Sebők* könyvében kicsi-nagy gyönyörűséget talál, addig a serdültebbek olvasmányának van szánva a *Rózsák szigete* című, melyet *Bródy Sándor* írt át Jókai Mór Arany ember regényéből.

Régi óhajtásunk az, hogy egy-egy nagy írónk munkáját átalakítva kell adni az ifjúság kezébe. Nem minden regény való az ifjúság kezébe még olyan tiszta írótól sem, mint Jókai. Nem a morális ellen van kifogásunk, hanem a mese terjedelme, szövevénye az, ami ifjúsági jellegétől megfosztja a könyvet. A gyermek szereti a rövidebb lélekzetű meséket, a regény pedig hosszabb mesét ad. Nagyon helyes volna, ha minél több Jókai s más jeles írónk könyve kerülne az ifjúság kezébe jó átdolgozásban. A Bródy átdolgozásáról csak jót mondhatunk; helyesen tette, hogy a hosszabb mesét rövid s címekkel ellátott fejezetekre osztotta.

*Gyökössy Endre* **Ki szereti a népet** című könyvecskéje egyes mese keretében tanulságos képet fest. Sok rokon-

szenves hazafias vonása van a történetnek, csak azt szeretttük volna még, ha nyelve könnyebb, világosabb s népiesebb lenne. Nagyon ügyes és fordulatos meséket gyűjtött össze *Egri György az Igaz is nem is* könyvében. Egy-egy meséje valószínűsítő gyöngyszeme meseirodalmunknak.

Három szép mesét gyűjtött egybe *Két kicsi tót* címen *Herman Ottóné*. Jeles gyermekmese-írónk kedves és gyermeknek való alkotása a *Két kicsi tót*, s a másik kötet is, *A kicsibaj* is. Eleven menetével, megkapó tréfás fordulataival fel fogja kelteni minden gyermek érdeklődését e két kötetke mese.

*Brunovszky Rezső*, *A találós mesék kincsháza* címen egy csomó találós mesét gyűjtött össze és csoportosította tárgykörök szerint. A találós mesék jó fejtörők és sok kacagás esik meg addig, míg a gyermekek megfejtik. Ebben is örömet lelheti még a legfelnttebb gyermek is.

Az *Uj szavaló könyvet Havas István* állította össze a legújabb magyar gyermekköltészetből. A sok szép vers gondos összeválogatásra vall. A szerkesztő elérte vele célját: alkalmas, olcsó és jó szavaló könyvet adott a 9–12 éves gyermek kezébe. Erre igazán már nagy szükség volt. Most már félre lehet dobni egynéhány ócska úgynevezett gyermek szavaló és gyermek köszöntő verseskönyvet, melyek, mondanom sem kell, vagy olyanok, hogy benne nem gyermeknek való dolgok vannak összegyűjtve, vagy pedig, s ezt már erősen hangsúlyozom, oly esetlen, oly gyönges, s minden költészettől annyira távol álló versekkel vannak tele, hogy szinte röstelni való. Az új szavaló könyv a gyermek kezébe való s alkalmas arra, hogy a gyermekkel a verset megkedveltesse.

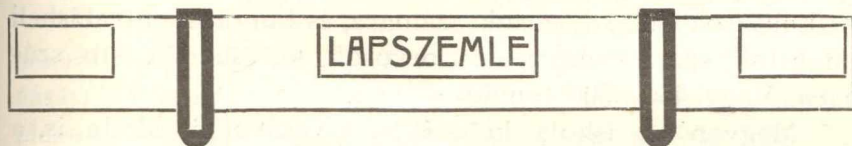
Hazafias és tanító célzata van a *Gyökössy Endre Hazavándorlók s Havas István Tarkói idegen* című köteteknek. Nem rosszalásból mondtuk, hogy tanító célzata van e két kötetnek, mert ha oly ügyes mese keretében jelenik meg ez a célzat, mint a két történetesében, akkor csak dicsérettel szólhatunk róla. Ha a gyermek tud lelkesedni a történet alakjaiért, ha a mese érdekessége leköti, akkor mindenben van a dolog. Ezt pedig elmondhatjuk a két kötetkéről.

Ha megemlíttük még a *Dingha Béla Csiribiri herceg*, a *Móra Ferenc Rab ember fiai* történeti tárgyú hosszabb elbe-



szélését s a *Brunovszky Rezső Válogatott magyar közmondások* ügyesen összeszedett s megmagyarázott közmondás-gyűjteményét, akkor beszámoltunk a Fülléres könyvtár legújabb köteteiről. Ezen kis gyűjtemény egy egész kis könyvtárka képét adja, van benne mese, történelmi tárgyú hosszabb elbeszélés, kis regénynek beillő kötet, vers, komolyabb tartalmú s célú könyv, szóval minden olyan, ami a legszélesebb körben kielégítheti a gyermekek érdeklődését.

A Fülléres könyvtár köteteit a legmelegebben ajánljuk a szülők figyelmébe. Igazán gyermeknek való jó könyvek, melyekből nemcsak élvezetet, szórakozást meríthet a gyermeklélek, hanem amellet a tanulságos és jó ismeretek egész sorát. A szülők nyugodtan adhatják bármelyik kötetet gyermekeik kezébe. Ezt pedig el nem mondhatjuk sok olyan könyvről, amelyet a reklám szuggerálva ajánl, mint gyermeknek valót!



**Gyermekek erkölcsi nevelése Amerikában.** A gyermekek franciaországi erkölcsi nevelésével szemben, amely eredetileg antiklerikális mozgalmakból indult ki s ez eredet bélyegét félreismerhetetlenül magán is viseli, s a németországi erkölcsi neveléssel szemben, amely a másik végletbe esvén, egyszerűen bibliai oktatás, a gyermek begyakorlása az államtól elfogadott vallásos felfogásokba, ez egyoldalú eljárásokkal szemben Amerika iparkodik megvalósítani a gyermekek, az ifjúság eszményi erkölcsi nevelését. És nem is képzeljük: mennyire előrehaladtak e téren, példát adva itt is a művelt világnak.

Az amerikaiak egyszerűen megismertetik a gyermekkel az erkölcsi, az ethikai haladás eszméjét kiindulva *a történelem*, az emberiség ily irányú, az ethikai öntudatra irányuló magasztos törekvéseiből s a főelve az amerikai erkölcsi nevelésnek: *a gyermeket begyakorolni arra, hogy folyton változó, tökéletesbülő társadalom tagja leend s legyen öntudatos tagja a változás, a tökéletesbedés e munkájának.* Lehet nemesb céllal erköl-

csileg kiképezni, begyakorolni gyermeket, ifjúságot? Ne az önző pénzszerzés, az örült pénzhajsza legyen a cél, hanem a társadalom, az emberiség *tökéletesbedése*. Hiszen ez a Comte-álmodta erkölcsi nevelés az emberiség, a humanitás kultuszára gyakorlatiasabban megvalósítva, mint ahogy ő kísérlette meg pozitivistá vallásrendszerében, mely végeredményben csütörtököt mondott, mint minden ilyen racionális vállalkísérlet.

Nos erre a társadalomnak, az emberiségnek tökéletesbedésére képző amerikai erkölcsi nevelésre vonatkozólag érdekes adatokat tartalmaz Muzzey cikke *A gyermekek ethikai képzésének eszményei* címmel az amerikai Pedagógiai Szemlében.<sup>1)</sup> Az ily irányú newyorki egyesület szervezete *erkölcsképző iskoláról* (*Shool for Ethical Culture*) számol be, amelynek tanára.

Van itt, ez erkölcsképző iskolában, elemi erkölcsoktatás, középiskolai erkölcsoktatás, felső iskolai erkölcsoktatás, sőt kurzusok fiatal házások számára, és kurzusok hivatásbeli csoportok szerint ügyvédek, orvosok, kereskedők stb. számára. Vagy 450—500 tanulójuk van.

Megvan az iskola kebelében a vasárnapi iskola is, a bibliát nem hanyagolják el, de az ethika, az erkölcs játssza az oktatásban mindenütt a vezérszerepet. A bibliát *történeti okiratnak* tekintik.

A fő törekvés, hogy a gyermeket áthassa a gondolat, hogy folyton változó, tökéletesbedő társadalomba lép majd s hogy a változás, tökéletesbedés e munkájának igazán öntudatos tényezője legyen. A társadalom, az emberiség tökéletesbedése az erkölcsi eszmény.

Úgy kell őket erkölcsi neveléssel begyakorolni, hogy mindnyájan közreműködhessenek, segédkezhessenek a világnak a jó irányában való fejlődésében. Ez az alapjellege az erkölcsképző-iskola oktatásának.

Az első években, az elemiiskolai erkölcsi oktatásban főszerepet játszik *a történetkéek, erkölcsi történetkéek, állatmesék* elbeszélése, amelyeknek erkölcsi tartalmuk van. És valóban részünkről is azt kell mondanunk, hogy itt az amerikai

<sup>1)</sup> David Muzzey, Ph. D.: *The Ideals of ethical culture for children*. The Pedagogical Seminary, 1909. 4. (december).



józan gyakorlatiasság igazán eltalálta a helyes eszközt. Bővebben foglalkozunk az erkölcsi ítéletekkel s az ezekre való neveléssel egy munkánkban<sup>1)</sup> s így ottani elemzésünk-ből mondhatjuk, hogy az erkölcsi ítéletek *cselekvésképzetekből* állanak, nos cselekvésképzeteket fejleszt, nevel a történet-elbeszélés, ami maga nem egyéb, mint csupa összefűzött cselekvésképzet. Összefűzi épp az egyéni jellem, az egyes szereplők egyéni jelleme. Az amerikai alsófokú erkölcsi nevelés tehát nagyon józan alapokon történik a cselekvésképzetek kifejlesztésével.

Azután mennek a *családi viszonyok* ismertetésére a gyermek 6—8 éves korában. Mily helyet foglal el a családban, kötelességei testvérei, szülei iránt. Az előrehaladás tehát fokozatos.

A családi viszonyok ismertetésével kapcsolatosan történik már a *mózesi törvénykönyv* ismertetése és az *odisszeának*, mint az ó-görög családi élet rajzának tárgyalása.

Azután képeket adnak az *erkölcsiségnek történeti fejlődéséről*. Beszélnek az ifjúságnak Sokratesről, az ő életfelfogásáról, Platonról, a római államról, rendi küzdelmeivel, a plebejus osztályok győzelméről a patriciusok felett. Mindezt egyszerűen elbeszélve.

Amint a gyermek tisztán ego-centrikus kicsiny gyermeki lelkéből kinőve, érdeklődik a családi viszonyok iránt, sőt a városi viszonyok iránt, akkor megfelelő történeti *anyaggal segítik e fejlődést*.

A *felsőbb iskolákban* már a Newyork állam büntető törvénykönyvéből kivonatokat ismertetnek meg. Ez átmeneti kornál kell az ifjúval megértetni az egyén felelősségét a közösséggel szemben, és azt, hogy milyen legyen az egyén munkássága ebben az irányban, és a helyes magatartásra nevelni, hogy tudja, mi ütközik a társadalom érdekébe.

Ez a bevezető a felső iskola anyagához, amely szól az egyén viszonyáról az államhoz, főleg az oly erkölcsi, ethikai egyéni kötelességekről, melyeket az állam szükségesnek látott törvénykönyvébe beiglatni. Itt esik szó a rabszolgaságról, az ókori és a középkori és a délvidéki rabszolgaságról. Mindezek úgy tárgyalandók, hogy az ifjút helyes

<sup>1)</sup> *Pozitív Ethika* sajtó alatt.

magatartásra neveljék az emberi elnyomatással szemben. Azután jön a munka modern kérdése. A fődolog a fiatalságot meggyőzni, hogy társadalmunk nem valami szilárd dolog, hanem *emberi akaratok hatalmas fonadéka*, amelyek közt vannak gyöngék, vannak erősek, nemesek, de a maga egészében így a társadalom változó, fejlődő valami. Ennek tökéletesbedésére s így az emberiség tökéletesbedésére törekednünk mindnyájunk emberi kötelessége.

A felső oktatás következő évében az illető magatartásáról van szó feljebbvalóival, társaival s alantasaival szemben. Így szólnak a társadalmi környezetről, *miliőről*. Ismerje meg ezáltal az ifjú a társadalmat s a nagy küldetést, melyet e társadalomban teljesíteni hivatva van, ha képesítését elnyeri.

Azután jönnek a *hivatásbeli etikai kurzusok*. Az ifjú ekkor ugyancsak tisztában van hivatásával, életpályájával, hiszen oly szaktanulmányokkal foglalkozik. Itt önmegbecsülésre és alázatosságra tanítják. Tudja megbecsülni önmagát, legyen azzal tisztában, hogy mit ér a társadalom különféle fokozataiban.

A negyedik évben a legbővebb kurzus jön *az egyén viszonyáról az államhoz*. Történelmi alapon tárgyalják ezt is, kimutatva, hogy az állam ahelyett hogy külső, tárgyias entitás volna, az egymáshoz hasonló jó férfiak és asszonyok kombinációjának látszik. És arra tanítják az ifjút, hogy előre tekintsen, hogy mint jó polgár foglalja el helyét a társadalomban.

Ezt adja az Erkölcsképző Társaság című egyesület iskolája. Az ily erkölcsképzés mennyire felette áll a mult erkölcsiségnek!

S nem áll, hogy a gyermek nem érdeklődik az erkölcsi dolgok iránt, ezt Palmer harvardi tanárral szemben Muzzey épp a gyakorlathól merített tapasztalatok alapján állítja. A gyermek nagyon is érdeklődik és már jókor a helyes, a helytelen dolgok iránt. Ha magára hagyjuk a gyermeket s nem ismertetjük meg e kérdésekkel, akkor elhanyagoljuk, akkor vak és önző szokások fejlődnek ki. És így valóban hasznára vagyunk, mondja Muzzey, a faj fiatalságának e leckékkel.

A fődolog, hogy embert neveljünk a gyermekből; értékesíteni kell a faj tapasztalatát. Az ifjúság erkölcsi nevelése, esetleg erkölcsi javítása is felette szükséges.



A múlt évben törvényt hoztak Newyork államban, hogy 16 éven alul a gyermek nem tekinthető bűntevőnek. Vagyis az ily gyermekeket *erkölcsi delinquenseknek* tekintik és így erkölcsi javításra szorulnak, *s nem büntetendők, mint bűntevők*. 1902 óta 8200 eset volt a newyorki gyermektörvényszék előtt. 7100 esetben ezek közül a gyermek erkölcsileg teljesen meggyógyult és a jó polgár útjára jutott.

Az ifjúságnak szüksége van tehát az erkölcsi nevelésre, nem kell megvárni a hajnalodó férfikort. Nem ethikai elmélet kell, ezt ők sem adnak, hanem ethikai nevelés, gyakorlati nevelés, begyakorlás, amit igen szépen old meg az itt ismertetett amerikai rendszer. Elősegítik mindezt a jótékony-sági intézmények, kórházak látogatása, a nagy emberek ünneplése egyes ünnepeken. Az egész intézmény igen hasznos és ránk nézve igen érdekes.

Pekár Károly dr.

## GYERMEKTANULMÁNYI MOZGALMAK

**Közlönyünkről.** Társaságunk tagjai s A Gyermek előfizetői között érthető nyugtalanságot keltett közlönyünknek hosszú ideig való elmaradása. A Gyermek 6. száma június végén jelent meg s azóta szünetel a lap! Ennek a talánynak egyszerű megfejtése, hogy a lap kiadása nagy költségekbe, fenyegető deficitbe sodorta a Gyermektanulmányi Társaságot. Hogyne, mikor a lapnak egy-egy évi példánya 20 fillér híján 8 koronába kerül s a társaság azt tagoknak és előfizetőknek egyaránt *4 koronáért (!)* adja. Ez a nagy különbség, nemkülönben az Orsz. Gyermekvédő Liga évi segélyének tetemes szállítása s a jövő évre való végleges beszüntetése voltak egyszerű okai annak, hogy közlönyünk kiadását ez év második felében tetemesen le kellett szállítanunk s az utolsó négy számot *egyetlen* (7—8—9—10) füzetbe szorítanunk. Reméljük azonban, hogy különösen a közoktatási kormánynak, de a fővárosnak is utóbbi időben mind erőteljesebben kibontakozó támogatása következtében anyagi ügyeink is kedvezően fognak fejlődni. Ahhoz azonban, hogy ügyeink

jól felvirágozzanak, korántsem elegendő a kívülről jövő segély. Ahhoz szükséges az is, hogy társaságunknak minden tagja egyértelműen teljesítse kötelességét e tekintetben is.

*Tisztelettel kérjük összes tagtársainkat, hogy gyűjtsenek új tagokat a társaság számára s új előfizetőket A Gyermek számára.* Előfizetőkön értjük mi az iskolákat, társas intézeteket, kaszinókat, egyesületeket. *A tagsági díj 4 korona, amelyért a folyóirat, mint eddig, ezentúl is jár. Az előfizetés díja azonban a választmány határozata értelmében 1911. január 1-től fogva évi 8 korona.*

Törekedjünk arra, hogy társaságunknak hatalmas fejlődésében ezentúl semmi irányban se lépjen fel zavar. Egyesült erővel hárítsuk el az akadályokat nemes céljaink előtt!

**Személyi hír.** A közoktatásügyi kormánynak politikai államtitkárává *Balogh Jenő dr.*, a budapesti tud. egyetemen a büntető jog tudós tanára, a gyermekbíróságokról szóló büntető novella készítője, társaságunknak tevékeny tagja, A Gyermek munkatársa, a magyar gyermekvédelemnek lelkes munkása lett. Balogh Jenőben a közoktatásügyi kormány nagy tudományú, széles látókörű, modern gondolkozású, ideális lelkű és szilárd vezető tisztviselet nyert. Reméljük, hogy működése mély barázdát fog szántani közműveltségünk mezején.

A nagyváradi gyermektanulmányi fiókkör adatgyűjtő osztályának titkára nagy elfoglaltságára hivatkozással lemondott állásáról. Az osztály az okot méltányolván, a lemondást elfogadta s helyébe osztálytitkárul *Laszczik Ernőt*, a róm. kath. tanítóképző-intézet tanárát választotta meg. Laszczik Ernő jelesen képzett munkása a gyermektanulmányozásnak, aki alapos tanulmányra valló felolvasásával vonta magára a gyermektanulmányozással foglalkozók figyelmét. Őbenne lelkes és képzett munkást nyert az adatgyűjtő osztály.

A szepesmegyei óvókör által az 1910. év június-júliusában rendezett kiállítás elnöksége a kiállításon való részvételükért a Magyar Gyermektanulmányi Társaságot *ezüstéremmel*, Nagy Lászlót és *Ballai Károlyt* elismerő oklevéllel tüntette ki. Ugyancsak *Ballai Károlyt*, a Gyermektanulmányi Múzeum titkárát, a Bácsmegyei Óvókör megalakulásakor tiszteletbeli elnökévé választotta.



**William James.** Augusztus 26-án zárta le szemét örök álomra korunk egyik legnagyobb, egyik legérdemesebb gondolkodó, kutató elméje, *William James*, a jeles amerikai pszichológus, vallásfilozófus és pedagógus.

Hírnevét egy csapásra megszerezte «*Mi az indulat?*» («*What is an Emotion*» *Mind*, 1884.) című *Mind*-beli cikkével, amelyben az indulatot a vérkeringésbeli zavarokkal magyarázza s mely azóta az igen elterjedt *James-Lange*-féle magyarázat néven lett közkinccsé, mert *Lange* dán orvos hasonló magyarázatát adta az indulatoknak majdnem ugyanabban az időben. («*Les Émotions. Étude psychophysique.*» Paris, 1885.)

Ezután egy rakás érdekes *essayt* írt («*The Will to believe and other Essays*»), melyekben már feltűnik a mély értelmű vallásfilozófus.

A *vallásos tapasztalás változatai* («*The Varieties of Religions experience. A Study in human Nature.*» London, 1902.) című munkájában kimondja, hogy *gyakorlati hasznuk* szerint kell megítélni a vallási jelenségeket, ama *boldogságérzet s a belső élet napsugarassá tételéből* kell megítélnünk, amit az egyénben valóban a vallásos élet teremt s aszerint, amint a társadalomban azután az egyént *üdvösen irányítja, az egyesek viselkedésében előmozdítja az általános haladást.* Ime a vallás-erkölcsi nevelésnek is ez adja meg igazi értéket, melyet James után nem kicsinyelhetünk többé.

Pszichológiája, a *Pszichológia elvei* («*Principles of Psychology*») <sup>1)</sup> 1890-ben jelent meg. Sok új, eredeti gondolat s a fő feltűnő szempont itt is mindennek a *cselekvés*, mint középpont körül való csoportosítása, ahogy a vallás hasznát is az emberi cselekvésből ítélte meg. Itt a pszichológiában az érzés, a gondolkodás mind csak a cselekvés előtagja. Fontos eredeti felfogást ad a tudatról, a «tudat folyamá»-ról (*stream of concionsness*), mely tehát csak egyirányú és folytonosan haladó. A tudat ez *egyirányú folytonosságát* pompásan feltárta. Ez is a nevelésnél épúgy értékesíthető, mint az érzésnek, gondolkodásnak a cselekvéshez csak átmeneti elemekül való felfogása. Hisz a nevelésben épp a cselekvés determinálása, a jellemképzés a fő.

1) Németül *Marie Dürr* fordításában: *Psychologie.* Leipzig, 1900.

Pszichológiai eredményeinek pedagógiai alkalmazása külön is megjelent. (*Paedagogik.* Leipzig, 1900.)

Híressé vált munkája a *Pragmatismusról*.<sup>1)</sup> E felfogás mindent ok-okozati láncolatában, főleg az eredményre való tekintettel, embernél tehát a cselekvésre való tekintettel néz. Ennek a felfogásnak alapvetője tulajdonképen a szintén amerikai *Peirce*, aki a «pragmatismus elve» címén azt hirdette, hogy minden hitbéli meggyőződés csak *cselekvés-szabály* eredetileg s jelentősége épp attól függ, hogy mily különbségeket teremthet viseletünkben.

Legutolsó manchesteri felolvasása *Többféle világfelfogás* («A pluralistic Universe» London, Longmans Green Co, 1910.) címen is a vallási tapasztalás jogosultságát hirdeti, Spencerhez hasonló felfogással, hogy kell lenni valami hatalomnak, amiről ezek szólnak.

A pedagógia hálásan köszönheti neki az indulatok igaz ismeretét, a tudat egyirányú folytonosságának feltárását és az összes pszichológiai működéseknek a cselekvésben való concentrációját, vagyis a pragmatikus pedagógiai felfogást.

*Pekár Károly dr.*

**Kísérleti lélektani tanfolyam.** Az a mag, amelyet Magyarországon a Magyar Gyermektanulmányi Társaság s a Ranschburg Pál által megteremtett gyógypedagógiai-lélektani laboratórium az induktív lélektani kutatások mezején elhintett, immár több felé kihajtott s hozza a maga gyümölcseit. Ilyen nevezetes hajtása lett az ezen irányú tevékenységnek az a *paedagógiai-pszichológiai laboratórium*, amely a budapesti VI. kerületi áll. tanítónőképző-intézetben *Nagy Lászlónak*, a pedagógiai tárgyak tanárának s *Farkas Sándornak*, ez intézet igazgatójának kezdésére s *Neményi Imre dr.* min. tanácsosnak, a tanítóképzés ügyei vezetőjének támogatására 1908-ban létrejött.

Ez a laboratórium a tanítóképző-intézeti lélektani oktatás, a gyermektanulmányozás s a kísérleti pedagógia szolgálatában áll. Főcélja a lélektani oktatásnak új alapra helyezése, az induktív módszerrel való művelése. Arra törekszik, hogy mindazt, amit a lélektanban tételként tanítunk, kísér-

<sup>1)</sup> Németül: *Der Pragmatismus.* Leipzig, 1908.



letileg igazoljuk, demonstráljuk. Ez a laboratórium, hogy a képzőintézeti oktatást s a gyermektanulmányozást intenzíve szolgálhassa, szépen berendezett *gyermektanulmányi múzeummal* s *fiziológiai eszközökkel* van ellátva s mint ilyen berendezésű iskolai laboratórium, *első a világon*.

A budapesti VI. ker. tanítónőképző ezen pedagógiai-pszichológiai laboratóriumának működése annyira bevált s értékesnek bizonyult, hogy a közoktatási kormány elhatározta ezen intézménynek s ezen tanítási módszernek általánosítását az ország összes állami képzőintézeteiben. Az 1911. évi állami költségvetésbe felvett bizonyos összeget lélektani laboratóriumok felszerelésére képzőintézetekben. Továbbá *Neményi Imre dr.* min. tanácsos javaslatára *Zichy János gróf* vallás- és közoktatásügyi miniszter elhatározta, hogy *kísérleti lélektani tanfolyamot* rendez azon tanítóképző-intézetek tanárai számára, amelyekben már a jövő évben laboratóriumokat fognak berendezni.

A közoktatásügyi miniszter ezen tanfolyam vezetésével megbízta *Ranschburg Pál dr.* egyetemi m. tanárt, a m. kir. gyógypedagógiai lélektani laboratórium igazgatóját s *Nagy László* tanítóképző-intézeti igazgatót, a VI. ker. áll. tanítónőképző-intézet nevelés-lélektani laboratóriumának vezetőjét. Az idén a következő négy tanárt hívták be a tanfolyamra: *Répay Dánielt* és *Quint Józsefet* Budapestről, *Molnár Oszkárt* Kolozsvárról és *Kandray Gézát* Déváról.

A tanfolyam december 12-től 31-ig tart. Színhelye az előbb megnevezett két intézet. Iránya teljesen gyakorlati természetű. Feladata az elméleti előadásoktól mentesen a lélektani kísérletekbe való bevezetés lesz. *Ranschburg Pál* a pedagógiai lélektani kísérleteknek tudományos célú keresztülvitelére fogja oktatni a tanárokat, *Nagy László* pedig a lélektani kísérleteknek módszertani alkalmazásába vezeti be a hallgatókat, azon demonstrációkba, amelyek a lélektani oktatás keretében előfordulnak, nemkülönben a didaktikai és gyermektanulmányi kísérletekbe.

Pedagógiai és lélektani oktatásunk újjáébredése érdekében kívánjuk, hogy ez a tanfolyam, amely ebben az irányban tudunkkal az első kísérlet nemcsak hazánkban, hanem a külföldön is, szép sikerrel végezze úttörő munkáját.

**Választmányi ülés.** A Magyar Gyermektanulmányi Társaság választmánya 1910. november 23-án *gróf Teleki Sándor* elnöklésével ülést tartott. Elnök jelenti, hogy a Gyermekvédő Liga évi 1000 K segélye 450 K-ra redukálódott. A Múzeumok és Könyvtárak Bizottságától 200 K segélyt kaptunk könyvtárunk számára.

*Nagy* László alelnök tudatja, hogy *Dániel Jenőné* úrnő, Svédországban az uppsalai egyetemen a svéd pszichologiai társaságban, annak felkérésére előadást tartott a magyar gyermektanulmányozásról. Az előadás nagy hatását bizonyítja az a tény, hogy a svédek gyermektanulmányi társaság létesítését vették tervbe. A választmány élénk lelkesedéssel üdvözli *Dánielné* úrnőt, aki külföldön ilyen sikert szerzett társaságunknak. Örömmel veszi a választmány tudomásul, hogy a kisededóvokkal mind szorosabb érintkezésbe jutunk. Így a löcsei országos kisededóv kiállításon *Ballai Károly* képviselte a társaságot és előadást tartott a gyermektanulmányozás módszereiről. Óverbáson a kisededóvkör megalakulásán szintén *Ballai* képviselte társaságunkat, ahol a kör díszelnökévé is választotta. A budapesti kisededóvokkal is érintkezésbe lépett a társaság.

A fiókkörök közül különösen a *nagyvárad*i fejt ki nagy munkásságot *Martos Agostné* úrnő jellemlapjai alapján a gyermek egyéniségét tanulmányozzák. *Szegeden Domokos Lászlóné* és *Klug Péter* siketn. int. igazgató buzgón fáradozik a délmagyarországi fiókkör létesítésében, melynek megalakulása december közepére várható. Erős mozgalom van még *Lőcsén*, *Losoncon* és *Marosvásárhelyen*.

Alelnök jelenti továbbá, hogy nyilvános értekezleteink ciklusa novemberben kezdődött meg *Preisich* Kornél dr. egyet. m. tanár előadásával a gyermekkori tuberkulózisról.

*Vértes* O. József dr. beszámol az igazságügyminiszterium megbízottjával, különösen *Kún Béla* min. tanácsossal folytatott tárgyalásról, melynek eredménye, hogy a gyermekmenhelyek nevelői számára tervezett gyermektanulmányi és gyógypedagógiai tanfolyamot elhalasztják. Ellenben az igazságügyminiszter elhatározta, hogy a bpesti gyűjtőfogház mellett levő elmemegfigyelő osztályt átalakítják az erkölcsi inszaniában szenvedő elítélt gyermekek megfigyelő intézetévé s bizottságot küldenek ki annak eldöntésére, hogy a főt



említett intézet átalakítható-e fiatalokú terheltek megfigyelő osztályává. A bizottság 1. az igazságügyi miniszterium és 2. a társaság kiküldötteiből fog alakulni. A választmány a társaság részéről kiküldi *Nagy László*, *Ranschburg Pál* dr., *Dósa Mihályné* dr., *Berkes János* és *Vértes Ö. József* dr. tagokat.

*Ballai Károly* jelenti, hogy *Ascher* számtanácsos úr közbenjárására múzeumunk számára a tud. egyetemtől szekrényeket kaptunk, amiért a választmány köszönetet szavaz. Indítványára *Nagy Lászlót* választják meg a Gyermektanulmányi Múzeum elnökévé.

Ezután *Répay* Dániel teszi meg külföldi ügyekről szóló jelentéseit. Különösen kiemeli *Csáda* dr. prágai egyetemi tanár irántunk tanúsított érdeklődését, aki működésünket állandóan ismerteti a cseh «Pedagógiai Szemlé»-ben.

*Perényi József* dr. pénztáros jelenti, hogy A Gyermek kiadásával járó nagy költségek miatt, továbbá a Gyermekvédő Liga segélyének felére való csökkenése, más remélt segély elmaradása, továbbá a gyermektanulmányi ügy terjedése miatt a folyton növekvő kiadások eredménye az, hogy esetleg deficitünk lesz. Gróf *Teleki Sándor* 300 K, *Ranschburg Pál* dr. 100 K és *Lumniczer József* dr. 50 K adománya, nemkülönben *Nagy László*, *Ranschburg* dr., *Grosz Gyula* dr. szerkesztői díjainak visszautasítása, illetőleg 100—100 K adományai által a deficit 200 K-ra csökkent. A választmány a lelkes adományozóknak köszönetet mond áldozatkészségükért. Az elnök közli a választmánnyal, hogy az elnökség mindent el fog követni hogy a zárszámadásig a társaság pénzvisszonyai teljesen rendbe jöjjenek. Egyúttal kimondja a választmány, hogy A Gyermek előfizetési díját fölemeli, a tagsági díj érintetlenül hagyásával. Az előfizetési díj pontos megállapítására az elnökséget hatalmazza fel a választmány.

*Jánosi Margit* jelentésére a választmány örömmel veszi tudomásul, hogy az utolsó ülés óta 36 tag lépett be; ezzel szemben 5 kilépett, tehát van összesen 799 tagunk.

*Ballai K.* a fiókkörök ügyrendi szabályzatára javaslatot tesz s bemutatja a *Nagy László* és a saját maga által készített két javaslatot, melyeknek megvitatására a választmány bizottságot küld ki. A bizottság által elfogadott javaslatot tárgyalás végett megküldik a fiókköröknek.

Végül Nagy László indítványára megalakítják a jövő évi brüsszeli nemzetközi gyermektanulmányi kongresszus magyarországi bizottságát, melynek elnöke gróf *Teleki Sándor*, ügyvezető alelnöke *Nagy László* s főtitkára *Répay Dániel* lettek. (A bizottsági tagok névsorát a következő füzetben közöljük.)

**Az adatgyűjtő szakosztály ülése.** Az adatgyűjtő szakosztály f. é. november 17-én látogatott ülést tartott, amelynek tárgyalását *Nagy László*, szakosztályi elnök vezette. Megnyitásban jelezte, hogy az első nemzetközi gyermektanulmányi kongresszus a jövő évi augusztus hó első felében lesz Brüsszelben megtartva. A kongresszus előkészítése már előrehaladott jtádiumban van, s most a tételek összeállításán dolgoznak. E tekintetben Társaságunk véleményét és javaslatát is kikérte az előkészítő bizottság. Ezek a körülmények nagy munkát hárítanak a szakosztály tagjaira, amennyiben csak *önálló* kutatásokkal lehet a kongresszuson megjelenni, mert nagyon természetes, hogy csak ilyen munkának van értéke. Több oly tér van, amelyen a szakosztály tagjai eredményes és értékös munkát végezhetnek. Ilyen pl. többek között a karakteriológia is, amelynek elméleti és gyakorlati vonatkozásai hálás anyagot nyújtanak. Az utóbbi szempontból a *nagyváradi* fiókkör *Martos Ágostné* közleménye alapján tette vizsgálat tárgyává az iskolás gyermek jellemét. E célból 5000 pl.-ban lenyomatták *Martosné* által készített jellemlapokat, miután az azokban foglalt kérdéseket orvosi szempontból szükségesnek látszott kérdésekkel egészítették ki s jelenleg az összes nagyváradi elemi iskolákban folyik az adatgyűjtés. Ezen munkának bizonyára meg lesznek, különösen pedagógiai szempontból a maga nagy értékei s a nagyváradi fiókkör ezirányú kezdeményezése osztatlan figyelmünkre érdemes.

Ezután *Farkas Irén* terjesztette elő a II. kérdőívet, amely a gyermek esztétikai érdeklődéséről szól. Ismertette a csoportokra osztott kérdéseket s a gyűjtésben követendő szabályokat. A gyakorlati kivitelre vonatkozó módosítás nagyobb vitát provokált, valamint több új kérdést is javasoltak, de az ajánlott kérdések közül csak *Nógrádi László* dr. által ajánlott: *Mit tart szépnek?* kérdést fogadták el.



A *gyermek egyéniségéről* szóló III. kérdőívet *Nógrádi László* dr. mutatta be, megadván azokat az alapgondolatokat, amelyekre az egész adatgyűjtés épült. A próba adatgyűjtés eredménye alapján azt javasolta, hogy a vizsgálat ne négy kép, hanem célszerűbb, ha egy történelmi tárgyú mozgalmas kép és egy zsáner kép segítségével folyják le.

Az utolsó tárgy *Ballai Károlynak*, a múzeum anyagáról szóló jelentése volt, amelyet máshelyütt ismertetünk meg.

(bk).

**A Gyermektanulmányi Múzeum.** A Gyermektanulmányi Múzeum anyaggyűjtésének szabályairól szóló füzetnek kibocsátása után serényen hozzálátott a múzeum vezetősége, hogy alkalmas kutatókat nyerjen meg a gyűjtésre, másrészt, hogy a nagyszámban jelentkezett gyűjtőket a még szükséges utasítással és támogatással ellássa. Amint a múzeumban felhalmozott anyag számban és értékben is tekintélyes mennyisége igazolja, nem múlt el eredmény nélkül a gyűjtésre kiválóan alkalmas nyári szünidő.

Az első gyűjtemény, a *lőcsei kisdedővi kiállításnak* mintegy 9 nagy ládában érkezett gyermektanulmányi anyaga volt. Ezzel egyidejűleg érkezett a Társadalmi Múzeum tanulmányútra kiküldött egyik tisztviselőjének, *Császár József ózdi* gyűjteménye. Vannak már a múzeumnak más értékes kollektói is, mint pl. *Halász Sarolta*, fővárosi óvónő ösztönszerű agyag-munkái, *Matolcsy Ilona*, makói óvónő ösztönszerű rajzgyűjteménye és kiválóan értékes *Takácsné Berényi Ilona* gyermekmunka-gyűjteménye. Különösen becses *Takácsnének* az a gyűjteménye, amelyet az analfabéta felnőttektől állított össze s amellyel *Nagy László* katonarajz-gyűjteményével egyetemben, múzeumunk *néprajzi osztályának alapját* vetették meg. Örvendetes továbbá, hogy *Acs Lipót*, szegszárdi tanár által a sárközi Öcsényben 9—11 éves leányoktól gyűjtött színes ösztönszerű rajzokat átengedte a múzeumnak; figyelemreméltó ifj. *Gulyás János*, a gyulai főgimnázium tanulójának gyermekjáték gyűjteménye.

Mindezt számra betetőzi *Györgyi Kálmán* rajzgyűjteménye, mely 60—65 ezer rajz, a pedagógia osztály alapját képezi.

Ezidőszerint *Nagy László* és *Janicsék Jerne* tanítónő Gödöllőn az elemi iskolában a múzeumi füzetben közölt hét

feladatot készítették el rajzban és agyagban s ugyanezt Nagy László gyűjtésével párvonalosan *Ratkovics Mariska* és *Parászka Antal* ó-verbászi állami tanítók az elemi iskolában készítették el és jelenleg *Takácsné Berényi Ilona* a kisdudóviban kíséri meg e hét feladatnak rajzban és agyagban való megcsinálását. Nagy várakozással figyeljük ezen utóbbi kiváló gyűjtőnknek azon irányú kísérletét, amellyel ezen 7 feladat elkészítését úgy az óvóban, mint az iskolában úgy óhajtja megismételni, hogy a feladatot ne csak agyagból formálják ki a gyermekek, hanem a formálható anyag legváltozatosabb nemeivel látja el őket s a gyermekek saját maguk fogják az anyagot is megválasztani.

Nem mulaszthatjuk el annak az örvendetes ténynek a kiemelését, hogy mindezen gyűjteményeket jobbra Társaságunk kötelekein kívül álló egyénektől szereztük s úgyszólván teljesen vidékről. Kívánatos volna azonban, hogy Társaságunk tagjai is kivegyék részüket a gyűjtésből különösen itt a fővárosban.

*Ballai Károly*  
titkár.

**Nyilvános értekezletek.** A Magyar Gyermektanulmányi Társaság első nyilvános értekezlete a téli idényben november 10-én volt a városháza dísztermében. Az értekezleten, amelyen *Ranschburg Pál* dr. elnökölt, *Preisich Kornél* dr. egyetemi magántanár a *gyermekkori tuberkulózisról* értekezett. Az értekezést, amelyet a jövő füzetben egész terjedelmében közlünk, nagy érdeklődéssel hallgatta a közönség. A felszólalások sorában *Migray József* a kérdés szociális vonatkozását hangsúlyozta és kívánta hatalmas akció indítását, amelynek célja a zsúfolt lakások megszüntetése. Ezek a legveszedelmesebb terjesztői a tuberkulózisnak. *Ranschburg Pál* elnök arra kérte előadót, hogy előadását engedje át A Gyermekeknek közlés végett s egyúttal lássa el kátéval, amely a népiskolai tanítók számára szükséges utasításokat tartalmazza. Végül köszönetet mondott előadónak nagyérdekű és tanulságos előadásáért.

December hó 3-án *Deutsch Ernő* dr., kórházi főorvos értekezett a *gyermekek alvásáról s álmairól*. Előadásában, amelyet szintén közölni fogunk, összefoglalta az idevonatkozó irodalmat s ismertette kutatásainak eredményét, amelyeket fővárosi iskolákban végzett. A nagyszámú hallgatóság lelke-



sen megéljenezte Deutsch Ernő előadót, akinek Nagy László elnök kifejezte a társaság meleg köszönetét.

A legközelebbi nyilvános értekezlet január 6-án lesz. Adler Simon, a Wechselmann-féle vakok intézetének igazgatója, fog értekezni a *vak-siketnéma gyermekekről* s bemutatja E. M. vak-siketnéma leányt, amire eleve felhívjuk tagtársaink szíves figyelmét.

\*

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság április 14-én nyilvános értekezletet tartott igen nagy számú közönség jelenlétében. Az értekezlet tárgya volt Bán Ilona dr. gyermekorvos előadása *az ideges gyerekekről*. Teleki Sándor gróf elnök meleg szavakkal üdvözli utolsó értekezletünkre megjelent közönséget és az előadót is örömmel üdvözli.

Bán Ilona dr. megtartja felolvasását, melyet «A Gyermek»-ben teljes szövegében közlünk. Az előadás után Heródek Károly, a vakok intézetének igazgatója, hangsúlyozza, hogy az idegesség vizsgálatát már a beszélni és járni tanulás korában kell megkezdeni, mert az iskolás kor már egy kissé késői. Az előadó válasza után Teleki Sándor gróf ünnepélyes szavakkal zárja be az ülést. Az ideges gyerekek kérdése óriási teret ölel fel; egész idényünkön sem lehetne kimeríteni ezt a kérdést. Az előadónak szívélyesen mond köszönetet érdekes előadásáért a Társaság nevében, a hallgatóságnak pedig a nagy érdeklődésért, melyet ezen utolsó előadás iránt tanúsított. Ez a nagy érdeklődés azon nemes igyekezetre serkenti a Társaság elnökségét, hogy azt a jövőben fokozott mértékben igyekezzék kielégíteni. Ezen előadások célja a gyermeknevelés fejlesztése a gyermeki lélek alapos, közvetlen kísérleti tanulmányozása által, és nem metafizikai hipotézisek alapján. Azt akarjuk, hogy ne legyen egyetlen ember sem, aki azt higgye, hogy a gyermeki elme épp olyan, mint a felnőtté. Régen bottal neveltek, ma a szív meleg szeretetével és a gyermeki lélek alapos ismeretével neveljük gyermekeinket. A szánalmat akarjuk felhívni a beteg gyermekekre, de az egészségesre is, akit az iskolai disciplina összes átkai sújtanak. Azt akarjuk, hogy az iskola egész oktatási és nevelési rendszere, a tanítási anyag emberhez méltó formát nyerjenek. Mégegyszer köszönetet mond a szíves érdeklődésért s kéri, hogy ezen érdeklődést őrizzék meg a jövőre is.

**A Nagyváradi gyermektanulmányi társaság értekezlete.** Folyó hó 9-én, a tagok biztató érdeklődése mellett tartotta ezidei második értekezletét a Nagyváradi gyermektanulmányi társaság. A jelenlevők egy része orvos, nagyobb része tanító, főképp tanítónő volt.

A megjelenteket *Edelmann Menyhért dr.*, a nagyváradi állami gyermekmenhely igazgató-főorvosa, ügyvezető elnök üdvözölte s néhány szóval vázolta az értekezlet célját. Az egyesület nem működhetik, úgymond, ötletszerűen, határozott terv és program nélkül. Az elnökség már előzetesen megállapította, hogy a közel jövőben, az első feladatok közé fogja sorozni *a város elemi iskoláiba járó gyermekeinek gyermektanulmányi szempontból való megfigyelését s a tanítóság közreműködésével valamennyiről egyéniségi jellemlapoknak a készítését.*

Ennek szükségességét hosszasan indokolni nem kell, de mégis utal a következőkre.

A mai tömeges elemi iskolai tanítás mellett, amidőn egy-egy tanítónak akárhányszor 50—60, nem ritkán 70—80 tanulónál is többel kell foglalkoznia, emberfeletti feladat a tanítás és nevelés szempontjából kellő eredményt elérni. A tanítók legtöbbször erre képtelenek is. Nem is vádolhatók érte. Kétségtelen azonban, hogy vannak egyes tanítók, akik még ily nehézségek mellett is kiváló eredményt érnek el. Az ilyen tanítókról azt szokták mondani, hogy a tanításnak kivételes művészei, hogy kivételes intencióval vannak megáldva. Ha e kivételes képességet közelebbről akarjuk meghatározni, reá jövünk, hogy egyesek e sikerének a titka az, hogy ezek jó pszichológusok, lélekismerők, ösztönszerűleg felismerik az egyes gyermekek lelkületének minőségét, a gyermeki léleknek ismerői, ismerői a gondolataira bizott gyermekek szellemi kvalitásainak.

A gyermeklélek ez ösztönszerű ismerésének kivételes adománya jóval értékesebbé, megbízhatóbbá válhatik, ha megfelelő ismeretek megszerzése s kellő tanulmányok végzése által tudatossá lesz. Az a pedagógus, aki a gyermektanulmányozás módszereit ismeri és alkalmazza, eredményesebben végezheti a tanítás és nevelés munkáját. Másrészt meg az a tanító és nevelő is, aki a gyermeklélek soknemű megnyilatkozásának felismerésére különben képtelen volna, a gyermektanulmányozás módszereinek ismerete s alkalmazása által a



gyermeklélek ismerőjévé s ezzel hivatását jobban betölteni tudó pedagógussá válhat. A tanítóság magasztos hivatását teljesen betölteni csak úgy tudhatja, ha a gondjaira bizott gyermekeknek ismerőjévé lett. Tanulmányoznia kell a gyermeklelket. E tanulmányozásnak egyik legbecsesebb eszköze és útja az, ha minden egyes gyermeknek elkészíti az ú. n. egyéniségi megfigyelő lapját, habár vázlatos, de azért hű jellemzését adván abban a megfigyelt gyermek testi és lelki állapotának. Egy szakavatott tanítónő, *Martos Agostné*, nyilatkozta ki, hogy amióta ily egyéniségi jellemlapokat készítt növendékeiről, ezeket jobban ismeri s tanításának, nevelésének eredménye is kielégítőbb.

E bevezető szavak után *Edelmann dr.*, elnök, ismerteti «*A Gyermek*» ez évi 3. számában közölt, *Martos Agostné*, fővárosi tanítónő által összeállított egyéniségi jellemlapot, ajánlja azt az értekezleten jelenlevők figyelmébe s amennyiben szerrinte az némi kiegészítésre s átalakításra szorul, felkéri a jelenlevőket, hogy erre vonatkozó észrevételeiket tegyék meg. Ez észrevételek figyelembevételével az elnökség majd megállapítja az egyéniségi megfigyelőlap végleges szövegét, azt kinyomatja s a jövő tanévben megfelelő számú példányban az elemi iskolák felügyelő igazgatója útján, aki erre szives volt vállalkozni, eljuttatja az összes elemi iskolák tanítóinak. Reméli, hogy a tanítóság e szép és nagyhasznu munkára készséggel fog vállalkozni. Az értekezleten mutatkozó érdeklődés után ítélve, ezt bizton remélhetjük. Ezzel a nagyváradi tanítóság annak fogja jelét adni, hogy a haladás szellemében kíván működni s ennek nemcsak a pedagógia, hanem a jövő nemzedék céltudatos nevelése s kiképzése által, az egész társadalom hasznát fogja látni. *Edelmann Menyhért dr.*, ügyvivő elnök, e bevezető szavai után az értekezlet tagjai tették meg észrevételeiket a készíttendő egyéniségi jellemlapra vonatkozólag.

*Özv. Személy Kálmánné*, a polgári leányiskola helyettes igazgatónője, a megfigyelt gyermek családi körülményeire vonatkozó adatok közé felveendőnek tartja a kérdést, hogy a gyermeknek hány testvére van. A gyermek lelki világára vonatkozó adatok egybeállításánál fontosnak tartja, hogy az iskola és a szülői ház egymást támogassák, hogy az iskolában szerzett megfigyeléseket a szülői házban tett megfigyelésekkel

kiegészítsék. Ezt a szülői értekezletek szolgálhatnák s a felzólaló például hetenkint egyszer szívesen látja a gyermekek szülőit, hogy tőlük a gyermekek otthoni viselkedésére vonatkozólag szerezzon felvilágosítást és viszont ő is figyelmeztethesse a szülőket az iskolában tett megfigyelésekre. Akárhány gyermek úgyszólván kétlaki életet él, más otthon, mint az iskolában. Az iskolai gyermekmegfigyelésnek értékes kiegészítője mindaz, amit a szülőtől tudhatni meg. Sőt teljes képet a gyermek egyéniségéről még így sem nyerhetünk, szerinte még az iskolatársak egymás felől alkotott véleményének megismerése is hasznos felvilágosítást adhat az egyes gyermekek lelkületéről.

*Rigó Szeréna*, tanítónő, Martosné jellemlapjának kiegészítéseül ajánlja, hogy az I. rész 6. pontjának a gyermek egészségi állapotáról is említés történjék. Fontos adat, hogy a gyermek egészséges, betegeskedő vagy beteg-e. Szerinte lényegesen megkönnyíti a feladatot, ha a tanító figyelmét a rendelkezésére bocsátott nyomtatvány felhívja, ha az kissé részletesebb. Úgy véli, hogy a jellemlapot előnyös volna két példányban készíteni; egyikben az év közben tett megfigyelések adatait gyűjtené össze a tanító, amelyen az egymást követő újabb megfigyelések alapján természetszerűleg változtatnának, a másik lapot a megfigyelő az év végén töltené ki s az már az egész évi megfigyelésnek végeredményét tartalmazná.

*Szűts Izsó*, az iparos tanulók iskolájának igazgatója, célszerűbbnek tartaná két lap készítése helyett azt, ha a lap végén egy nagyobb rovat készülne az egész évi megfigyelés végeredményének összefoglalására. Az iskolai osztálykönyvekben eddig is volt egy «észrevétel»-rovat, amelybe ilyenmű adatokat lehetett bejegyezni, de a gyermekek tanulmányozását lényegesen megkönnyíti az egyéniségi jellemlapoknak útmutatása.

*Radó Samuné*, polgári iskolai tanítónő, az osztálykönyv adatait hiányos voltukon kívül már azért sem tartja értékesíthetőknak, mert ezek irattárba teendők. Az egyéniségi jellemlapokat az új tanévben a következő osztály tanítójának lehet átadni, aki az eredményesebb oktatás és nevelés szempontjából is hasznát veszi az elmúlt tanévben gyűjtött megfigyeléseknek.

*Berkovits René dr.*, orvos, titkár, technikai szempontból ajánlatosnak tartaná, hogy a jellemlap-nyomtatványon az



egyedek nem egymás mellé, hanem egymás alá jussanak. A megfelelő adat aláhuzása jobban feltünteti a megfigyelés eredményét. Megismerteti az egyéniségi jellemlapnak egyik német mintáját, amely részletesebb adatokat tartalmaz a gyermek kedélyi életéről, jelleméről és szellemi képességeinek fejlődéséről.

*Edelmann Menyhért dr.*, elnök, egész sor módosítást ajánl, amelyek nélkül Martosné jellemlapját hiányosnak tartja.

A gyermek testi állapotára vonatkozó adatok 1. rovatában vagy utána feltüntetendő, hogy a gyermek mely iskolában, melyik osztályba jár s hogy ismétel-e. A 2. rovatban a kilogrammban feltüntetett testsúly helyett azt: kövér, jól táplált, sovány, vézna-e? Aztán megemlítendő: piros vagy sápadt-e? A 3. és 4. rovat közt egy új rovatban megemlítendő, amit a laikus is észrevesz: feltűnő nagy, feltűnően kicsiny vagy rendes nagyságu-e a koponyája, nem mutat-e az arc feltűnő szabálytalanságot, magas vagy nyomott, kicsiny, keskeny-e a homloka. A 4. rovatban megemlítendő, ami könnyen észrevehető, hogy közel- vagy messzelátó-e vagy kancsal, élénk, értelmes-e, nyílt-e a tekintete vagy bamba. Az 5. rovatban megemlítendő az esetleges fülfolyás. Egy újabb rovatban megemlítendő, ha a fogazat feltűnő rendellenességet mutat, ha a gyermek állandóan nyitva tartja a száját, megemlítendő, hogy dadog vagy selypít, hogy a beszéde orrhangon történik-e s más feltűnő sajátsága a beszédnek. Egy más rovatba a testi tisztaságra vonatkozó adatok irandók (szennyés-e ateste, ruházata?). Megemlítendő a gyermeknek furesa szokásai, hajhuzgálás, körömrágás, stb. Már némi megfigyelés után észrevehető az is, könnyen elpirul, elsápad-e a gyermek, feltűnően izzad-e. Esetleg adatok nyerhetők arról is, hogy vizeletét nem tudja visszatartani. A 7. rovat előtt feltüntetendő: élnek-e szülei, apja, anyja, hány testvére van, szüleinél, rokonnál vagy idegennél lakik-e.

A gyermek lelki világára vonatkozó rovatokat kielégítőbbeknek tartja. Ezek csak kevés módosításra s kiegészítésre szorulnak. A 4. rovatban a hirtelen növést kihagyná, ehelyett e két adat teendő: gyöngeség, kimerültség. A 6. rovatban tantárgyak szerint (pl. földrajz, számtan) sorolandó fel, hogy mely elméleti tárgyak iránt érdeklődik. Külön kiemelendő, hogy szeret-e rajzolni, faragni, stb s hogy van-e zenei

hallása. A 8. rovatba felveendőek: vakmerő, bátor, félénk, gyáva, ravasz, alattomos. A rovat végén feltétlenül megemlítendőnek tartja a következőket: állatot szeret-e kínozni, lopott-e, hazudik, szeret-e tűzzel játszani, megemlítendőek a nemi élet köréből az önfertőzés s egyes perverz hajlamok. A 10. rovatban megemlítendő, hogy megrótták-e valamely hibájáért, megszegyenítették-e, említés teendő a büntetések hatásáról, eredményéről.

E felszólalások után az értekező felkérte Edelmann Menyhért dr. elnököt és Berkovits René dr. titkárt egy új egyéniségi megfigyelőlap szerkesztésére, alapul véve Martos Ágostnének közölt egyéniségi jellemlapját. Elhatározta továbbá, hogy az általuk készített lapot a társaság kellő példányban kinyomatva az elemi iskolák felügyelő-igazgatója útján a helybeli tanítósághoz eljuttatja.

Ezután *Edelmann Menyhért dr.* ügyvivő elnök ismertette azt a *munkatervjavaslatot*, amelyet a *Magyar gyermektanulmányi társaság* az összes fiókköröknek figyelembevétel végett megküldött.

E tervezet nyomán az elnökség már el is készítette a társaság jövő működésének programját, amelyet az értekező elé terjeszt.

A tartandó nyilvános értekezletek tárgyai lesznek: 1. A gyermek érdeklődése; 2. A gyermekrajzok lélektana; 3. A gyermekek mint tanuk; 4. A betegségek hatása a gyermek lelkére; 5. A gyermekek kóros, ideges állapotai. Valamennyi tárgy előadójának személyében is megállapodott az elnökség.

Külön adatgyűjtéssel is óhajt a társaság foglalkozni, e célból, amint az előbbieken ismertettük, iskolai egyéniségi jellemlapok készítését és gyűjtését vette tervbe.

A testi abnormitásokban szenvedő gyermekek statisztikájával, továbbá az érzékszervi abnormitásokban szenvedő s gyöngetehetségű gyermekek statisztikájával is foglalkozni kíván a társaság.

E tekintetben újabb kezdeményezésre szükség nincs, a társaságnak csak folytatnia s irányítania kell ezt a munkát, amit néhányan, Edelmann dr. ügyvezető elnök, Berkovits René dr. titkár s Grósz Menyhért dr. kir. törvényszéki orvos megkezdték. Ők már régebben reáterelték a tanügyi körök



és az iskolaszék figyelmét e kérdésekre s ennek hatása alatt az iskolaszék felhívására az elemi iskolák felügyelő igazgatója a tanítók segítségével már összeíratta az iskolába járó abnormis és gyöngetehetségű gyermekeket s az iskolaszék a fenn megnevezetteket kérte fel arra, hogy az összeírt gyermekeket vizsgálják meg. Ez más szakemberek, egy szemorvos, orr-, fül- és gégeorvos, egy fogorvos s egy-két pedagógus bevonásával a következő iskolai tanév folyamán meg fog történni.

A társaság pedagógiai osztályának programja is figyelemreméltó lesz. Foglalkozni fog a *kisegítő iskola ügyével*, amellyel kapcsolatban került felszínre az abnormis és gyöngetehetségű gyermekek összeírásának s megvizsgálásának az előbbieken említett terve.

Ez irányban számottevő kezdeményezés is történt. Edelmann Menyhért dr. elnöknek, aki a helybeli állami gyermekmenhelynek vezetője, a belügyminiszterium útján sikerült az ügyet odáig vinni, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterium lényeges segítséget ígért egy kisegítő osztály, esetleg a szükséghez képest egy második osztály létesítéséhez is, csupán azt kívánván a várostól, hogy a szükséges helyiségről, annak fűtéséről, világításáról gondoskodják. Egy ülésében az iskolaszék pártolólág terjesztette a tervet a városi tanács elé, de érthetetlen okból egy újabb ülésén az ügyet levette a napirendről, mint olyat, amelyért a város áldozatot nem hozhat.

A nagyváradi gyermektanulmányi társaság azonban ebbe belenyugodni nem fog s minden lehető módon törekedni fog arra, hogy Nagyváradon egy-két kisegítő osztály létesüljön a gyöngetehetségű gyermekek számára.

A társaság a jövőben foglalkozni kíván még az érzékszervi abnormitásokban és idegbajokban szenvedő gyermekek sorsával, az esztétikai nevelés kérdésével, a munkásságra való nevelés kérdésével (mostanában fejeződött itt be egy szlőjd tanfolyam, amelyben nyolcvan tanító nyert kiképeztetést), az iskolai fegyelmi eljárásokkal gyermektanulmányi szempontból, amely kérdés nem egy viharos iskolaszéki ülésnek volt sokatvitatott tárgya s a vizsgálati feleletek és írásbeli dolgozatok méltatásával.

A működési program ismertetése után *Berkovits René dr.* szólal fel, aki az ugyanazon osztályban kétszer bukott

gyermekeknek megfigyelését mondja szükségesnek, utána *Kovács Gyula dr.* fogorvos, aki a társaságnak felajánlja segítségét az abnormis gyermekek megvizsgálásánál.

Végül ügyvivő elnök ismerteti a Magyar Gyermektanulmányi Társaságnak azt a tervét, hogy a fővárosban a Társadalmi Múzeum keretében egy Gyermektanulmányi Múzeumot létesít. Bemutatja a felhívást, amely az elnökséghez érkezett, amelyben a fiókköröket az anyaggyűjtésben való részvételre kéri fel.

Az ügyet tanulmányozás végett s előkészítésre az értekezlet határozatából kiadták *Szűts Izsónak*, az adatgyűjtő bizottság elnökének.

**A pécsi fiókkör értekezletei.** A pécsi fiókkör életerős szervezetét és tagjainak a gyermektanulmányozás iránti érdeklődését bizonyítják a nyilvános értekezletek, melyekről a központ egymásután kapja a tudósításokat. Nov. 26-án *Gyömörey Zsigmond* tan. kép. int. igazgató tartott előadást *«Altalános szempontok a gyermektanulmányozás köréből»* címen. A gyermektanulmányozás iránti érdeklődésről tesz tanuságot a fiókkör azon nagyszabású kezdése is, hogy december, január és február hónapokra egész előadás ciklust hirdetnek, melyet *Sipőcz Géza dr.* elmeógyógyintézeti főorvos fog megtartani. Tíz előadás keretében behatóan fogja ismertetni a *gyermek testi és szellemi rendellenességeit*. *Sipőcz Géza dr.-t*, kinek buzgó vállalkozása igazi, mély egyszerűsége, nagy örömmel és lelkesedéssel üdvözljük s fáradozásáért legmelegebb köszönetünket küldjük, azzal az őszinte kívánsággal, hogy előadásai a pécsi modern gondolkodású közönség körében minél nagyobb látogatottságnak örvendjenek, s hogy buzgó-sága a várt és megérdemelt sikert elnyerje.

**„A gyermektanulmányozás fontossága az elemi és középiskola viszonya szempontjából“** címen tartott felolvasást f. évi okt. 15-én *Kemény Gábor dr.*, főgimn. tanár a *«Torda-Aranyos vármegyei tanítótestület»* közgyűlésén. A felolvasó mindenekelőtt rámutat arra, hogy *ez a század a gyermek százada*. Feléje fordulunk a művészetben: festészetben, szobrászatban, irodalomban; feléje fordulunk az építészetben is, midőn neki szánjuk a ház legnagyobb termeit. A gyermek



felé fordul a társadalom is, amidőn jótékony intézetek alapításával testileg-lelkileg fenntartani, javítani igyekszik az elhagyott gyermekeket. Tehát a pedagógia sem hagyhatja a gyermeket figyelmen kívül. A pedagógiában a gyermekre vonatkozó vizsgálódások a *gyermektanulmányozás* útján történnek. Ezután a gyermektanulmányozás *tudományos módszereit* ismerteti a felolvasó, Charcot, Binet kísérleteit és magyar gyermektanulmányozók idevágó kutatásait. A felolvasó a tanulók *magyar* dolgozatait is igen alkalmasaknak tartja arra, hogy belőlük az egyéniségtípusokat megállapítsuk. A gyermektanulmányozás tudományos eredményei a pedagógiában felhasználhatók ugyan, de vannak szorosabb értelemben vett *pedagógiai vizsgálódások is*. Ilyenek: 1. az *egyéni jellemlapok*; 2. az *érdeklődési táblázatok*. Miután felolvasó az egyéni jellemlapok készítésének módját ismerteti, rámutat az érdeklődési táblázatokból levonható tanulságok fontosságára. A tordai gimnázium II. és III. osztályaiban készített a felolvasó érdeklődési táblázatokot, az utóbbiból néhány tanuló válaszait felolvasta és a levonható általános tanulságokat fejtegette. Ezekből a jellemzőbbeket itt közöljük. A *történetet* a tanulók 36%-a szereti. A *latint* kevesebben szeretik, s akik szívesen tanulják, azok a latin olvasmányokban rejlő *történeti tanulságokért* szeretnek vele foglalkozni. *Praktikus* gondolkodásra vall, hogy néhány tanuló a *németet* azért szereti a legjobban, mert a német nyelv tudásával az egész világban lehet boldogulni. Az *olvasmányok* rendkívüli nevelőerejére vall, hogy a legtöbb tanuló olvasmányában találja meg azt a mintaképet, akihez hasonlítani szeretne. Az *erkölcsi belátás* jele, hogy egyik tanuló azért szeretne *orvos* lenni, hogy szenvedő embertársain segítsen. Különös világnézetet árul el azon tanuló vallomása, aki ezt írja: «Mérnök szeretnék lenni, de nincs elég eszem, tehát pap leszek.» Felolvasó igen szomorú jelenségnek tartja azt, hogy a tanulók nagy része nem szeret foglalkozni a rajzolással. E jelenséget visszavezeti a családok azon egyoldalúságára, hogy a gyermekeket majdnem kivétel nélkül kényszerítik a zene tanulására, a rajz tanulására azonban nem igen ambicionálják. A felhozott példákban kimutatható, hogy a gyermektanulmányozás rávezeti a pedagógust a gyermek ismeretére. Ez kell, hogy alapját képezze a modern pedagógiának. Hogy ma nagy

munkával is kevés eredményt érnek el a tanításban, azt két főokra vezeti vissza a felolvasó. Az elméleti dolgok túlságos felhalmozása és az osztályozás rémségei nyomják el a gyermek egyéniségét és teszik lehetetlenné az eredményesebb tanítási munkát. Az osztályozásnak a gyermeki lelket mélyen sértő igazságtalanságát elsősorban az elemi iskolának kellene megszüntetni. Ma úgy az elemi mint a középiskolában csak azokat tartjuk jó tanulóknak, kik «mindenből egyesek». Szóval *univerzálzszeniket* akarunk nevelni s e képtelen törekvés nevében elnyomjuk az egyéni hajlamokat. Az elemi iskolának az osztályozást eltörlő reformja rávezetne a *középiszkolai egyéni pedagógiára*. A továbbiakban rámutat a felolvasó arra a kapcsolatra, mely az elemi és középiskolai tantárgyak *tartalma és módszere* közt megteremtendő volna. Példákkal igazolja, hogy bár egy-két tárgy tekintetében megvan az átmenet az elemi iskola IV. és a középiskola első osztályai között, de a tárgyak nagyobb részében nincs meg a kapcsolat a két iskola között. Fontosnak tartja a felolvasó, hogy a *beszéd és értelemgyakorlat módszerét* a középiskolában is alkalmazzák az elbeszélő tárgyakban s ezáltal az elemi iskolában még néha fáradtságos beszéd és értelemgyakorlat a középiskolában lassanként könnyed és tanulságos kollokviummá emelkedik. Azon tanulókra nézve, kik az elemiből a gimnáziumba akarnak lépni, fontosnak tartja felolvasó a németek «Vorschule»-jének megfelelő átmeneti iskola felállítását. Addig is, míg közoktatásügyi kormányunk az átmeneti elveknek megfelelő átmeneti intézményeket megalkotja, fogjanak kezét az elemi és középiskola összes pedagógusai, alkossanak egy szellemi kapcsolatot, az összekötő hid: *a gyermektanulmányozás* legyen.

**A gyermektanulmányozás a kisdedóvókban.** Társaságunk az elmúlt nyáron nagyobb akciót indított meg, amelynek kettős célja van. Az első, közvetlen célja a Gyermektanulmányi Múzeum anyagának összegyűjtésére gyűjtőket nevelni, illetőleg szerezni, a második célja pedig egy újabb területnek, a kisdedóvóintézetek bevonása tömegvizsgálataink körébe. Tudományos szempontból valóban szükséges, hogy az óvóköteles 3–6 éves kisded testi és szellemi fejlődése tüzetes vizsgálat alá vételessék, mert a kisded fejlődésének megfigyelése ebben a korban még igen hiányos. A harmadik



éven felül az iskolába lépés idejéig tömegvizsgálatot ezideig még igen gyéren végeztek.

Mozgalmunk, hogy a kisededvönőket s a kisedednevelő-intézeteket a gyermektanulmányozás munkájába bevonjuk, az *első országos kisededvői kiállításból* indult ki, amelyet ezévi június hó 26-tól július 6-áig *Lőcsén* tartottak. E kiállítást *Halmos Andor* tanfelügyelő, a szepesmegyei óvókör titkára rendezte önfeláldozó tevékenységgel és fényes sikerrel. A kiállítás megnyitására és az azt rendező «Szepesvármegyei Óvókör» ünnepi közgyűlésére társaságunk képviselőjében *Ballai Károly*, Múzeumunk titkára küldetett ki, aki az ünnepi közgyűlésen egy órát meghaladó előadásban ismertette a gyermektanulmányozás módszereit. Ennek az előadásnak hatása alatt a közgyűlés utasította az elnökséget, hogy a lőcsei gyermektanulmányi *fiókkör* létesítésére a szükséges előkészületeket tegye. Valóban, úgy a közgyűlésnek, mint a kiállításnak a gyermektanulmány adta meg az alaptónust s az ország minden részéről ott összesereglett kisedednevelőkkel való személyes érintkezés csak mélyebbé tette az ott ébredező érdeklődést, amit a Gyermektanulmányi Múzeum nagyszámú s a kisededvőkből származó anyaga is igazol.

Ezen akciónk folytatódott *Budapesten*, ahol a «Budapesti Óvókör» elnökségének fölkérésére *Ballai Károly*, a f. é. október hó 22-én «A kiseded ösztönszerű munkái» címen ismertette az ösztönszerű munka fogalmát, neveléstani jelentőségét s annak gyűjtési módjait és egyben rámutatott a lőcsei kiállításon homloktérbe került azon törekvésnek a gyermektanulmánnyal való szoros kapcsolatára, amely a kisededvői foglalkozásoknak magyaros, helyesebben gyermektanulmányi módszere között van.

Társaságunk ezen törekvéseit általában nagy és megértő rokonszenvvel fogadták mindenütt. Sőt, most már maguk a kisedednevelők érzik szükségét annak, hogy a gyermektanulmánnyal foglalkozva fejlesszék tovább a kisededvők nevelő munkáját. Erre lehet visszavezetni a bácsmegyei kisedednevelők azon kérését, amellyel a «Bácsbodrogvármegyei kisedednevelő kör» alakuló közgyűlésére előadót kértek, hogy a gyermektanulmányozás *konkrét* feladataival megismerkedhessenek. A Társaság elnöksége ismét *Ballai Károlyt* küldte ki, aki az alakuló közgyűlésen, f. é. november hó 19-én

«Gyermektanulmányozás a kisdedóvóban» címen részletesen ismertette a 3—6 éves kisded testi és lelki fejlődését s tüzetesen foglalkozott azokkal a feladatokkal, amelyekkel a gyermektanulmányozást a kisdedóvóban folytatni lehet. Ezek a feladatok egyelőre a kisded nyelv (beszéd)- és képzetkincsfejlődésének megfigyelése s a kisded ösztönszerű játékainak, dalainak és kézimunkáinak összegyűjtése volnának.

Az a lelkes figyelem, amellyel ezen előadást kísérték s az a tény, hogy alapszabályaikba «*a gyermektanulmányozásnak gyakorlati és elméleti művelését*» fölvtették, de mindenek fölött az a kiállítás és az az ösztönszerű foglalkoztatás, amelyet a kör elnöke, *Takácsné Berényi Ilona*, ó-verbászi áll. kisdednevelő, kartársai okulására bemutatott: eredményes tevékenységre enged következtetést.

Az előzőkben ismertetett akciónkhoz hozzákapcsolódik végül az az előadás is, amelyet a Délmagyarországi Tanítóegyesületnek f. é. július hó 12-én Dettán tartott közgyűlésén társaságunk lelkes tagja és munkása *Forgách Julia*, karlovai közs. kisdednevelő, tartott a «Gyermektanulmány és gyermeknevelés» címen. Az előadó a gyermektanulmányozás ismeretése mellett a gyakorlati pedagógiai vonatkozásokra fektette a fősúlyt. Ezen előadásnak is meg volt a hatása, mert a Délmagyarországi Tanítóegyesület kisdedóvói szakosztálya határozatilag kimondotta, hogy társaságunkkal érintkezést keres s «A Gyermek»-re előfizet. Hisszük, hogy a kisdednevelők bevonásával társaságunk életének egy újabb, tevékeny korszaka kezdődik, amelynek meglesz mind tudományos, mind pedagógiai jelentősége.

**I. Nemzetközi gyermektanulmányi kongresszus.** (Felhívás.) A világ kulturállamainak gyermektanulmányozói Genfben, majd Párisban s végül Brüsszelben abban állapodtak meg, hogy *1911. évi augusztus hónap első felében* négy napra terjedő pedológiai kongresszusra gyűlnek össze *Brüsszelben*. (L. «A Gyermek» ez évf. 115. l.)

Ennek a maga nemében legelső kongresszusnak az a célja, hogy a gyermektanulmányozás eddigi eredményeit egybegyűjtse, a különböző törekvéseket meghatározott irányba terelje s egységesítse. Ezt a feladatát természetesen csak akkor lesz képes megvalósítani, hogyha a világ különböző



nemzeteinek gyermektanulmányozói minél nagyobb számú képviselőkkel vesznek részt a kongresszuson s ott nemzetüknek a gyermektanulmány terén végzett s nyomtatásban is közrebocsátott tudományos munkálatait bemutatják s ismeretik.

A kongresszus elnöksége a Magyar Gyermektanulmányi Társaságot is felszólította a kongresszuson való tevékeny részvételre. Társaságunk ez évi május 3-án tartott választmányi gyűlésén úgy határozott, hogy résztvesz a kongresszuson s 1910. évi november 23-án megalakította választmányunk a kongresszus magyarországi előkészítő-bizottságát is.

Társaságunk elnökségének s választmányának természetesen az a leghőbb kívánsága, hogy a magyar gyermektanulmányozás úgy a jelentkező tagok számára, valamint eddig kifejtett s a kongresszuson kifejtendő munkásságuk értékére nézve a külföldön is méltányolt jó hírnevéhez illő képviseltetést nyerjen az I-ső nemzetközi pedológiai kongresszuson. Tisztelettel arra kérjük ennél fogva tagtársainkat s a gyermektanulmányozás iránt érdeklődőket, hogy úgy a kongresszus tagjául való jelentkezésükkel, valamint, hacsak tehetik, a kongresszuson leendő megjelenésükkel is a gyermektanulmányozás ügyét általában s ezzel együtt társaságunk érdekét is hathatós támogatásban részesíteni kegyeskedjenek.

Amennyiben az I. nemzetközi gyermektanulmányi kongresszus tagjai sorába lépni óhajtanának, tisztelettel kérjük, hogy azt az elnökségnek bejelenteni méltóztassék.

A kongresszusi tagsági díj 20 frank; tanítóknak s tanároknak, hogy e rájuk nézve kiválóan fontos kongresszuson minél tömegesebben vehessenek részt, 10 frank.

Az I. nemzetközi pedológiai kongresszus elnöksége s tisztikara a társaságunknak is megküldött értesítés szerint a következő:

Díszelnök: *Desguin* dr., a belga kir. orvosi akadémia tagja, Antwerpen város közoktatásügyi vezetője.

Ügyvezető elnök: *Decroly* O. dr., a brüsszeli pedagógiai intézet igazgatója, a pedotechnikai társaság alelnöke (Bruxelles, 1, rue Vossegat).

Főtítkár: *Joteyko* J. dr. úrnő, a brüsszeli egyetem psycho-physiologiai laboratóriumának vezetője, a «Revue

psychologique» szerkesztő-kiadója (35, avenue Paul de Jaer, Bruxelles).

A kongresszusra vonatkozó közlések vagy tudakozódások a fentírt címekre közvetlenül is küldhetők.

A kongresszus központi végrehajtó-bizottsága így alakult meg: *Schuyten* M. (Anvers) elnök; *Joteyko* J. dr. kisasszony (Bruxelles) titkár; *Bomfim* M. (Rio-de-Janeiro), *Cattell* (New-York), *Claparède* (Genève), *Gheorgov* (Sofia), *Green* (Sheffield), *Meumann* (Lipce), *Necsajeff* (Szt-Pétervár), *Philippe* (Páris), *Trèves* (Milano), bizottsági tagok. *Répay Dániel*, titkár.

**A Gyermektanulmányi Múzeum és a külföld.** Az a nagy érdeklődés, amelyet a Gyermektanulmányi Múzeum alapításáról «A Gyermek»-ben közzétett német-francia rövid közlemény keltett, kívánatossá tette, hogy Társaságunk ezirányú kezdeményezését valamilyen idegen kulturnyelven is publikáltassa. «A Gyermektanulmányi Múzeum szervezete és az anyaggyűjtés szabályai» című füzetnek az ősszel szétküldött német fordítása mindenütt elismerő recenziót váltott ki. A legkitűnőbb szakférfiak és a legkitűnőbb folyóiratok igen hízogően emlékeztek meg társaságunk eme legújabb alkotásáról. Számos üdvözlő levél is érkezett társaságunkhoz, amelyek közül egy párat megemlítünk. Így nagyon udvarias hangú levélben köszönik meg az elküldött füzetet *Kerschensteiner* Münchenből; *Müller* tanár Göttingenből; *Décroly* dr. Brüsszelből; *Palmberg* dr. Helsingforsból. *Elsenhans* tanár Heidelbergből gratulál a céltudatos munkához; *Peters* tanár Würzburgból nemcsak hogy fokozott érdeklődéssel olvasta a füzetet, hanem megígérte, hogy a kísérleti-pedagógiai előadásaiiban meg fog emlékezni társaságunk ezen úttörő kezdeményezéséről. *Schuyten* Antwerpenből nagybecsülését küldi társaságunknak ezért a szép és nagyjelentőségű vállalkozásáért, amelynek — írja tovább — kétségkívül nagy-szerű jövője van. Terjedelmes levélben kereste fel társaságunkat *Schreuder* Arnheimből, amelyben nemcsak érdeklődését fejezi ki, hanem röviden rekapitulálja azokat az eredményeket, amelyeket az ösztönszerű kézimunkák vizsgálata közben elért. Azzal végzi levelét, hogy ezekután megérthetjük az ő nagy örömét, amidőn eredményeit nagyban megtalálta a Gyermektanulmányi Múzeum szervezésében s úgy



találja, hogy az ösztönszerű kézimunka problémájának tanulmányozásához, illetőleg tisztázásában fontos szolgálatot fog teljesíteni Múzeumunk. Mindez arra serkent bennünket, hogy ezen kitűnő férfiak várakozásainak mind teljesebben megfeleljünk.

(bk.)

**Felolvasás a magyar gyermektanulmányozásról Svédországban.** Nagy örömmel számolunk be társaságunk kiváló tagjának, *Dániel Jenő* nének, a lelkes magyar asszonynak svédországi működéséről. Dánielné ugyanis Uppsalában, a svéd pszichologiai egyesület meghívására okt. 20-án «*Kísérleti lélektan és gyermektanulmányozás Magyarországon*» címen előadást tartott. Az előadás nagy érdeklődést keltett, annál is inkább, mert Svédországban a gyermektanulmányozás még alig ismert tudomány. Minden magyar ember szívében viszhangoztalnak Dánielné úrnő szavai: «Végtelen örülök, hogy vagyunk már annyira erősek, hogy másokat támogathatunk és különösen, hogy a Nyugaton lüktető nagy gyermektanulmányi mozgalom általunk, Németországot átugorva, érezteti hatását Svédországban.» Előadását részletesen ismertette két svéd ujság: az «Uppsala Tindning» és a «Svenska Dagbladet»; az utóbbi ujság tudósítását magyarra fordítva közöljük.

Az uppsalai lélektani egyesület meghívására *Dánielné* Budapestről fölolvasást tartott «Kísérleti lélektan és gyermektanulmányozás Magyarországon» címmel. Dánielné úrnő, aki rövid idő óta Svédországban tartózkodik, már egészen jól megtanult svédül, amit felolvasásának svédül elmondott bevezetésével is bebizonyított.

Többek között elmondta, hogy Magyarország a XIX. század végén csatlakozott a kísérleti lélektan és gyermektanulmányozás nagy, általános törekvéseihez. Azonban önállóvá és erőteljessé csak 1900-tól kezdve vált a magyar mozgalom, amikor *Nagy L.* tanítóképző int. igazgató és *Ranschburg Pál* dr. nagyszabású agitációt indítottak a magyar gyermektanulmányi társaság megalapítására. Ők ketten együtt vállvetve nagy lelkesedéssel és kitartással dolgoztak az ügy érdekében, úgy, hogy a társadalom, állam és főváros vezető egyénei mindjobban csatlakoztak a mozgalomhoz és azt mindjobban előmozdították. Így 1903-ban megalakult a «Gyer-

*mektanulmányi Bizottság.*» Ez teljes erővel folytatta az uttörő munkásságot úgy a magyar kísérleti lélektan tudományos művelése, mint annak eredményei gyakorlati értékesítése és általában az egész mozgalom népszerűsítése terén. Tudományos laboratoriumi vizsgálatokat eszközölt, gyermektanulmányi tanfolyamot szervezett, hogy szakértő gyermektanulmányozókat képezzen ki, továbbá nyilvános gyermektanulmányi értekezleteket tartott az idevonatkozó kérdések tárgyában.

Az érdeklődés folyton nőtt, úgy hogy végre 1906-ban megalakult a «*Magyar Gyermektanulmányi Társaság*», amely ma már közel 1000 tagot számlál és állami és községi támogatásban részesül. A társaság kiadja «*A Gyermek*» c. folyóiratot, újabb gyermektanulmányi tanfolyamot rendezett, kísérleti és adatgyűjtő, később pedagógiai szakosztályokat alakított és a kutatások eredményeit szemléltető tabellákon dolgozta fel. E kutatások eddig a gyermek érdeklődését, egyéniségét, normális és gyengetehetségű gyermekek számolóképességét, az iskolába lépő gyermek képzet- és szókincsét stb. tárgyalták. Ma már 6 fiókköre van a társaságnak az országban; legutóbb paidológiai muzeumot is rendezett be.

A felolvasás után mintegy órai diskusszió következett, amelynek folyamán *Alrutz* egyet. segédtanár a *Ranschburg* dr. által feltalált apparátus segítségével a gyermek emlékezetének vizsgálati módszerét mutatta be.»

Társaságunk büszke lehet arra, hogy a külföld a magyar kultúra fejlettségéről az ő révén vesz tudomást. A külföld elismerése és társaságunk működése iránti érdeklődése buzdítson minket, gyermektanulmányozókat, kitartó munkára a magyar gyermek érdekében, a magyar nemzet dicsőségére!

**A szegedi gyermektanulmányi társaság megalakulása.**  
Szegeden még tavasszal erős mozgalom indult meg *Klág* Péter siketn. int. igazgató és *Domokos* Lászlóné kezdeményezésére. A mozgalom eredménye, hogy *Szele* Róbert dr. tankerületi főigazgató december 17-ére előértekezletet hívott össze. Az ülésen részt vettek a szegedi tanári és tanítói kar tagjai, a jótékony egyesületek, az ügyvédi kamara, a birói kar, a gyermekbiróság és a kat. nővédő egylet képviselői.



Szele Róbert dr. elnök megnyitó beszédében indítványozta, hogy az előértekezlet elvben a szegedi gyermektanulmányi fiókkör létesítését mondja ki és küldjön ki szűkebb körű bizottságot, amely a januári alakuló közgyűlésnek megfelelő előterjesztéseket tegyen. Az előértekezlet *Klúg Péter, Füzessy Márton, Balassa Ármin dr., Perjéssy Mihály, Nagy Zoltán, Turcsányi Imre és Strigl F. József* hozzászólása után örömmel fogadta az indítványt. Az előkészítő bizottság tagjai lettek: *Bödöné Trinksz Paula, Domokos Lászlóné, Székely Gáborné, Turcsányi Imre dr., Nagy Zoltán, Simkó Elemér dr., Homor István, Lantos Béla, Galler Kristóf és Klúg Péter.*

A megalakuló közgyűlés január közepére várható.

**Az első orosz egyetemes kísérleti pedagógiai kongresszus Szt.-Pétervárott.** Oroszország nagy gondot fordít kulturájának magas színvonalú fejlesztésére. 1908-ban megalakította az általános taníttatási kötelezettségről szóló törvényt s főleg ez évtől kezdve egymásután létesíti azokat az intézeteket és intézményeket, melyekkel a legkorszerűbb s egyúttal legokoszerűbb nevelést és oktatást szándékozik biztosítani lakosságának. Oroszország nevelés-oktatásügyét kiváló tudományú férfiak irányítják mostanában, akik megújodást vannak hivatva teremteni hazájuk közművelődésében. Így az immár világszerte ismert nevű lélekbuvár és pedagógus, *Necsajev A. P.* pedagógiai akadémiát szervezett Szt.-Pétervárott. A világ legelső tudományos pedagógiai főiskolája tehát Oroszországban létesült 1908-ban, birodalmi intézeti jelleggel. Célja kizárólag pedagógusok képzése. Ugyancsak *Necsajev* buzgólkodására megalakult az *Orosz Kísérleti Pedagógiai Társaság*, amely ugyanazon szerepet tölti be Oroszországban, mint nálunk a Magyar Gyermektanulmányi Társaság. Ugyanilyen irányú munkásságot fejtenek ki a többi között főképen *Krogiusz A. A., Lazurszkij A. F., Szikorszkij A. Ivan* egyetemi tanárok is, akik a Moszkvai Kísérleti Lélektani Társaságot alkották meg s akiknek munkálatai immár szintén számottevők a lélektanulmányban s a pedagógiában.

Legujabban is nevezetes kezdeményezés hírét vettük Oroszországból. A Szent-pétervári Orosz Kísérleti Pedagógia Társaság 1911. évi január 8–13-ra egybehívta az *első Orosz*

*egyetemes kísérleti pedagógiai kongresszust, amelynek a mi társaságunk munkatervében is szereplő tudományos tételei a következők: a) A különböző lelki jelenségek kísérleti vizsgálatának módszerei. b) Az egyéniség kísérleti vizsgálata. c) A pedagógiai problémák kísérleti vizsgálata. d) Kísérleti vizsgálatok az iskolai egészségtan köréből.*

A kongresszusra eddigelé a következő érdekesebb előadásokat jelentették be: Uj műszer a figyelem vizsgálatára. (Babalasz-Gudaitisz.) A gyermekek hazudozásának kísérleti vizsgálata. (Gartier.) Az írásbeli gondolat kifejezés tanulmányozásának lélektani alapelvei. (Zacsinyajev.) Az ítélés folyamatainak kísérleti vizsgálata. (Krogiusz.) A természetes kísérletezésről. (Lazurszkij.) A szellemi fejlődésben elmaradt elemi iskolás gyermekek vizsgálata (adatok a kisegítő iskolák szervezésének kérdéséhez). (Morozov.) A kísérleti iskolákról. (Necsajev.) A tanulók emlékezetének vizsgálatára szolgáló módszerek áttekintése. (Necsajev.) A tanulók szellemi elfáradásának vizsgálatára szolgáló módszerek áttekintése. (Necsajev.) A látási és hallási érzetek kölcsönös egymásra hatásának pedagógiai jelentőségét illető kísérleti vizsgálat. (Popics.) A gyermekek szuggerálhatóságának kísérleti adatai. (Rachmanov.) Az emlékezet alaki fejlődésének kérdése. (Szmirnov és Tekezsi.) Az izom-erő és izom-elfáradás vizsgálata az iskolákban. (Cseglov.) A gyermekek erkölcsi érzelmének vizsgálati módszerei. (Evergetov.) A gyermekek figyelmének vizsgálatára szolgáló módszerek áttekintése. (Fteoktiszto.) *A kiskorú bűnösökről. A gyermekek esztetikai élményeinek vizsgálati módszerei.*

A kongresszus folyamán, annak tagjai részére ingyenes előadásokat fog tartani Sommer Pál dr. giesseni egyetemi tanár a psychopathologiai jelenségekről.

*Répay Dániel.*

**Handbuch für Jugendkunde.** «A gyermektanulmány kézikönyve» cím alatt nagyszabásúnak ígérkező művet szándékozik kiadni újabban a berlini «Bund für Schulreform» nevű szövetség gyermektanulmányi bizottsága. A munka megírását, illetőleg szerkesztését a kísérleti lélektan és didaktika legjobb nevű képviselői: *Lipmann Ottó dr., Meumann Ernő* és *Stern William* egyetemi tanárok vállalták magukra, kik-



nek az a szándékuk, hogy az összes kulturállamokban folyó gyermektanulmányozásról s az ennek szolgálatában álló összes intézetekről és intézményekről a lehetőség szerint teljes áttekintést nyújtsanak munkájukban. Eredeti kútforrásokból merített adatok alapján óhajtják ismertetni a gyermektanulmányozásnak nemcsak mai állapotát, hanem történeti kifejlődését is. Társaságunkat is felkérték arra, hogy a magyar gyermektanulmányozásra vonatkozó adatokat egybeállítani és rendelkezésükre bocsátani sziveskedjék. Kérésüknek örömmel tettünk eleget, annyival is inkább, mert ezzel biztosítani óhajtottuk azt, hogy a magyarországi gyermektanulmányozást s az annak érdekében létesített összes intézeteinket s intézményeinket a leghitelesebb adatokból ismerhesse meg a külföld, ahol eddig kifejtett munkásságunk iránt rendkívül nagy érdeklődés mutatkozik.

A «Handbuch für Jugendkunde» számára egybeállított adatokat «A Gyermek» legközelebbi számában ismertetjük.

R. D.

**A gyermektanulmányozás ügye Csehországban.** A *Gyermek* német és francia nyelvű mellékletei s a *Magyar Gyermektanulmányi Múzeum Értesítője*, amit német nyelven is kiadtunk s a külföldi gyermektanulmányozóknak megküldöttünk, teljes mértékben meghozták számunkra a kívánt sikert.

E kiadványainknak köszönhetjük jórésben azt, hogy a külföld legkiválóbb gyermektanulmányozói sorra felkeresik társaságunkat s amellet, hogy bővebb értesülést óhajtának nyerni a mi törekvéseinkről s eddigi munkásságunkról, egyúttal a saját hazájuk gyermektanulmányi mozgalmairól is értesítenek bennünket.

Így szereztünk tudomást Csehország gyermektanulmányi törekvéseiről is *Csáda* Ferenc dr., prágai egyetemi tanár szives közlései útján, aki hazájában a gyermektanulmány legkiválóbb képviselője. Az ő hozzánk írt leveleiből s társaságunk könyvtárának megküldött (25 drb) részint saját maga által írt részint más cseh íróktól származó pedológiai művekből látjuk: Csehországban is élénk munka folyik máris a gyermektanulmányozás terén.

Prága városa külön gyermektanulmányi könyvtárt alapított. A «Pedagogicke Rozhledy» című cseh pedagógiai havi

folyóirat állandó rovatot szentel a gyermektanulmánynak, melyet éppen *Csáda* tanár szerkeszt. Ugyanő szerkeszti a gyermektanulmányi önálló (eredeti cseh s külföldi) dolgozatokat közlő «*Díte*» (A gyermek) című füzetes vállalatot is. Nagybecsűek a *Csáda* tanárnak a «*Studium Recí Detské*» (A gyermek beszédéről) szóló s a «*Vyznam péce o slabomyslné*» (A gyengeelméjűség felismerése) című tanulmányai s a cseh pedagógiai enciklopediában a gyermektanulmányozásról szóló közleménye, melyben a mi gyermekpsychológusaink közül is többekről megemlékezik. (Ranschburg, Pethes stb.)

Legújabbán behatóan ismertetni óhajtja a magyar gyermektanulmányi irodalmat s társaságunk munkásságát a «*Pedagogické Rozhledy*» című folyóiratban, amit köszönettel tudomásul veszünk s a tőlünk kért magyar gyermektanulmányi munkákat készséggel rendelkezésére bocsátjuk. A Magyar Gyermektanulmányi Múzeum-ról szóló ismertetését is örömmel olvastuk a «*Ped. Rozhledy*»-ből. Természetesen mi is ismertetni fogjuk a tudomásunkra jutó csehországi gyermektanulmányozási törekvéseket s eredményeket.

R. D.

---



---

## ÜBERSICHT DER LETZTEN NUMMER.

IV. Jahrgang Nr. 6.

### Die Meinung der Kinder über den Krieg.

Von Oberlieutenant Dr. Stefan v. Máday.

Verfasser veranstaltete im März 1909, als der Krieg gegen Serbien auszubrechen drohte, eine Umfrage über den Krieg in sechs verschiedenen Schulen; und zwar in einer Militär-Realschule, einer Kadettenschule, je einer Realschule in Budapest und in Wien, einer Knaben- und einer Mädchen-Bürgerschule in der Provinz. Die Umfrage wurde in all diesen Schulen nur in derjenigen Klasse veranstaltet, die ein Durchschnittsalter von 15 Jahren aufweist; als Kontrollversuch wurden in der Budapester Realschule auch die Schüler der I. Klasse im Durchschnittsalter von 11 Jahren



befragt. Es wurden 5 Fragen gestellt: 1. über das Wesen, 2. die Vorzüge, 3. die Nachteile des Krieges, 4. ob der Befragte den Krieg gegen Serbien wünsche, 5. ob er selbst einmal einen Feldzug mitmachen möchte; die Antworten auf die letzteren zwei Fragen mussten auch begründet werden.

Die eingelaufenen 248 Antwortbögen bieten eine Mannigfaltigkeit an Ideen und Meinungen, die nur durch Anführen einer grösseren Anzahl von Beispielen veranschaulicht werden könnte. Bereits zur 1. Frage bekam der Veranstalter zum Teil sehr logisch abgefasste Definitionen des Krieges, zum Teile aber solche, die eine patriotische, religiöse, liberale etc. Gesinnung deutlich erkennen liessen. Noch mehr war dies bei den folgenden zwei Fragen der Fall. Da eine treffende Charakteristik dieser in hundert Richtungen auseinanderlaufenden Ansichten in wenigen Worten nicht gegeben werden kann, sollen hier bloss einige auffallende Erscheinungen erwähnt werden.

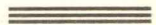
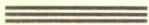
Die Frage nach den Vorzügen und Nachteilen des Krieges wurde nur von sehr wenigen so allgemein erfasst, wie wir Erwachsene diese Frage zu fassen gewohnt sind; es wurde vielmehr nach Menschen oder Menschenklassen gesucht, für welche der Krieg Vorteile oder aber Nachteile mit sich bringt. Diese mehr konkrete Auffassung der Frage hat ihren Grund darin, dass die 15-jährigen die höchste Stufe der Abstraktion noch nicht erklommen haben; auch ist der Unterricht in der V. Realschulklasse noch eher auf konkreter als auf abstrakter Basis aufgebaut.

In den Militärschulen, sowie in der Provinzschule ist der patriotische Ton der vorherrschende, während die Grossstädter zum Teile von modernen politischen Schlagwörtern, aber auch von Geschäftsinteressen beherrscht werden. Die Mädchen äussern sich nicht viel anders als die Knaben, nur in einzelnen Fällen dringt etwas von Lebensmittelsorgen und Sentimentalität durch. Völlig verschieden von den Grösseren lauten die Antworten der 11-jährigen, die zum grössten Teile sehr konkret und persönlich urteilen, richtiger: fühlen, doch lassen sich auch hier bereits patriotische Stimmen hören.

Merkwürdig ist das Vorkommen des Malthus'schen Argumentes zugunsten des Krieges; besonders die Grossstädter halten es für nötig, dass zeitweise eine Anzahl Menschen umgebracht werden, damit für andere Platz geschaffen werde. Da die Malthus'sche Theorie heute fast gar keine ernstern Anhänger hat, so wird durch ihr Vorkommen in den Kinderköpfen zweierlei bewiesen: erstens das bekannte langsame Hinabsickern der Ideen in die tieferen Kulturschichten, zweitens die wirtschaftliche Not-

lage des städtischen Mittelstandes, dem jedes Mittel willkommen wäre, um die scharfe Konkurrenz zu mildern.

Von den Antworten auf die 4. und 5. Frage liess sich eine statistische Zusammenstellung machen. Sehr wichtig ist das Ergebnis des Durchschnittes aus sämtlichen Schulen: auf die 4. Frage (Krieg gegen Serbien) entfielen: 46<sup>0</sup>/<sub>100</sub> Ja-, 6<sup>0</sup>/<sub>100</sub> schwankende und 48<sup>0</sup>/<sub>100</sub> Nein-Antworten; auf die 5. Frage (persönliche Teilnahme) aber: 83<sup>0</sup>/<sub>100</sub> Ja-, 3<sup>0</sup>/<sub>100</sub> schwankende und 14<sup>0</sup>/<sub>100</sub> Nein-Antworten. Den eben drohenden Krieg wünscht also nur die Hälfte der Kinder, während sich <sup>5</sup>/<sub>6</sub> derselben nach dem blutigen Erlebnisse sehnen. Dieser bedeutende Unterschied in dem Ausfall der beiden Fragen erklärt sich hauptsächlich dadurch, dass die 4. Frage objektiv vom Standpunkte der Weltpolitik, der Wirtschaft etc. beurteilt werden konnte, und hier müssen die Meinungen wohl auseinandergehen; während die 5. Frage natürlich völlig subjektiv aufgefasst wurde, und hier musste das lebhafte kampf- und rauflustige Temperament der Jugend, wohl auch die patriotische Erziehung zum Ausdrucke kommen. Auch der Ehrgeiz, für einen mutigen Jungen zu gelten, tat das seinige. Deshalb fiel auch das Ergebnis der Budapester Schule, wo die Antworten anonym abgegeben wurden, wesentlich anders aus: ca <sup>1</sup>/<sub>2</sub> Ja, <sup>1</sup>/<sub>5</sub> schwankend, <sup>1</sup>/<sub>3</sub> Nein; hier gab es nämlich kein Genieren. Am kriegerischsten sind die Militärschüler und die Provinzschüler, die einen gesunden Körper und einen bedeutenden Überschuss an Energien zu besitzen scheinen. Dagegen kommt Furchtsamkeit, Abneigung gegen Gefahren, gegen Aufregungen, gegen den Anblick von Blut fast nur bei Grossstädtern vor; am häufigsten allerdings bei den 11-jährigen, die sich zur Tapferkeit noch nicht unbedingt verpflichtet fühlen.





## RÉSUMÉ DU DERNIER NUMÉRO.

Quatrième Année, No 6.

### L'opinion des enfants sur la guerre.

Par : M. Dr. Étienne de Máday, lieutenant.

L'auteur de cet article a fait une enquête sur la guerre en mars 1909 au moment où une guerre avec la Serbie paraissait imminente. Les recherches furent faites dans 6 écoles différentes : dans deux écoles militaires, dans une «réaliskola» à Budapest, dans une école semblable à Vienne, dans une école secondaire de garçons et dans une école de filles, à la campagne. L'enquête n'eut lieu, dans ces écoles, que dans les classes où l'âge moyen des élèves est de 15 ans.

Comme moyen de contrôle, on a aussi questionné les élèves de première de la «réaliskola», à Budapest, l'âge moyen des élèves étant de 11 ans. On posait 5 questions :

1. Qu'est ce que la guerre ?
2. Les avantages qu'elle peut procurer ?
3. Les désastres qu'elle entraîne avec elle.
4. Désirez-vous la guerre contre la Serbie ? Pourquoi ?
5. Voudriez-vous prendre part à une guerre ? Pourquoi ?

Les 248 réponses offrent une différence d'idées et d'avis qu'on ne peut faire saisir autrement qu'en citant quelques exemples. En réponse à la première question, celui qui a fait l'enquête a reçu, d'une part, des définitions très logiques de la guerre ; d'autre part, des définitions faisant paraître des sentiments patriotiques, religieux, libéraux etc.

Comme il est impossible de donner un résumé caractéristique des opinions émises au sujet des deux dernières questions, les idées divergeant par trop, quelques unes des plus marquantes doivent être mentionnées ici.

La question posée au sujet des avantages et des inconvénients de la guerre, ne fut prise que par la minorité des enfants dans le sens général où les grandes personnes sont habituées à comprendre cette idée. Les enfants ont cité des hommes ou des classes d'hommes, auxquels la guerre procure un profit ou cause des pertes. Cette manière de conception toute concrète vient de ce que les enfants de 15 ans ne se sont pas encore élevés à la

hauteur de l'abstraction, vu que l'enseignement dans la 5<sup>ème</sup> classe de la «réaliskola» est donné sur une base plutôt concrète qu'abstraite. Dans les Écoles militaires ainsi que dans l'école rurale, c'est le ton patriotique qui domine; tandis qu'une partie des enfants des grandes villes sont imbus des grands mots courants sur la politique, mais prennent plus d'intérêts aux faits d'actualité. Les réponses des filles ne diffèrent pas trop de celles des garçons; en quelque cas seulement le souci de vivre et la sentimentalité percent dans les réponses. Toutes différentes des réponses des plus grands enfants, sont celles des petits qui jugent en général très concrètement et personnellement; on peut également remarquer chez eux des sentiments patriotiques prononcés. L'influence de l'argument de Malthus se fait singulièrement remarquer dans les réponses enfantines, dont les préférences sont pour le guerre. Les habitants des grandes villes surtout, trouvent nécessaire que, de temps en temps, une certaine quantité d'hommes soit tuée pour faire place aux autres. La théorie de Malthus n'ayant de nos jours que peu de partisans, la présence de cette théorie dans les têtes enfantines prouve deux choses:

1. Combien est lente la pénétration des idées dans le peuple;
2. Les difficultés économiques de la classe moyenne, à laquelle tout moyen paraît bon pour diminuer la concurrence.

Il fut possible de faire une statistique des réponses données aux 4<sup>ème</sup> et 5<sup>ème</sup> questions. Le résultat moyen provenant de toutes les écoles est très important. A la 4<sup>ème</sup> question (la guerre souhaitée ou non contre la Serbie), 46% des réponses furent affirmatives, 6% étaient indécises, 48% négatives. A la 5<sup>ème</sup> question (désir de participation personnelle), 83% des réponses donnèrent l'affirmation, 3% l'hésitation et 14% la négation.

La guerre qui nous menaçait momentanément n'était désirée que par la moitié des enfants, cependant  $\frac{5}{6}$  d'entre eux souhaitaient la guerre en général. Cette différence si importante entre les deux avis s'explique surtout par ce fait que le 4<sup>ème</sup> question pouvait être considérée au point de vue objectif de la politique, et ici les avis sont nécessairement très partagés; tandis que la 5<sup>ème</sup> question pouvait être prise dans un sens tout à fait subjectif, et ici, le tempérament vif et belliqueux des jeunes gens ainsi que les résultats de leur éducation patriotique devait se faire jour. L'ambition de paraître un jeune homme courageux jouait aussi un rôle dans ces réponses. C'est pourquoi dans l'école de Buda-



pest, ou les réponses étaient anonymes, les résultats de l'enquête furent tout différents des autres ; la moitié des voix donna : oui, le  $\frac{1}{5}$  ne se prononça pas et  $\frac{1}{3}$  dit : non. Ici, les enfants n'étaient gênés en rien. Les élèves de l'École militaire et ceux de l'école rurale sont les plus belliqueux, ils semblent avoir une provision de santé et d'énergie. Au contraire, il arrive souvent chez les enfants de la grande ville que la timidité, l'aversion du danger, de l'émotion, de la vue du sang se font jour, et c'est le plus souvent parmi les enfants de 11 ans, qui ne se sentent pas encore obligés d'être courageux.

(A suivre.)

**Kérelem.** Azon tisztelt tagtársak, akik a tagdíjat még be nem küldötték, felkéretnek, hogy azt mielőbb beküldjék, nehogy postai megbizatással kelljen behajtani.

*Pénztáros.*

## A gyermek érdeklődésének lélektana

Irta önálló buvárlatok nyomán :

NAGY LÁSZLÓ, tanító-képző-intézeti igazgató.

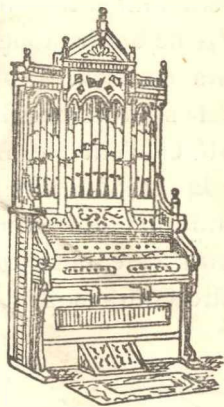
Kiadja a Fránklin-Társulat, Budapest, 1908. Ára 3 K.

### A MŰ FŐBB FEJEZETEI :

- I. Az érdeklődés elmélete.
- II. Az érdeklődés fejlődése.
- III. Az érdeklődés motívumai.
- IV. A gyermek érdeklődése és az oktatás.
- V. A gyermek egyénisége és az érdeklődés.



# 10



forint havi  
részletfizetésre  
vagy kész-  
pénzért

**a legjobb  
zongorát vagy pianinót  
harmoniumot vagy cimbalmot  
hegedűt vagy cellót**

kizárólag csakis a Magyar Királyi Zeneakadémia szállítója

**Reményi Mihály**

nagy magyar hangszer és zongora-telepén szerezhetünk be.  
**10 évi** írásbeli kezesség mellett. Árjegyzéket és prospek-  
tust minden hangszerről külön-külön kérjünk. **Budapest,  
Király-utca 58. Telefon 87-84.** Hangszerek javítása a  
legelőkelőbb szakmunkások által teljesíttetnek. Zongorák  
hangolása, becserélése, régi hangszerek és zongorák vétele  
a legmagasabb árakig.

Mielőtt bármily  
hangszert venne,  
kérje Reményi  
legujabb  
árjegyzékét.

Tanároknak, tanítóknak  
előnyösebb árak. Ezen  
lapra hivatkozva külön  
engedmények.

